

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**«ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ ΤΑΥΡΟΥ ΜΕ
ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΔΕΠΟΣ-ΔΗΜΟΥ ΤΑΥΡΟΥ (Ο.Τ.1Γ)»**

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΛΛΙΑΛΗΣ

A. M. : 43534

Επιβλέπων Καθηγητής

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ,

Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός – Πολεοδόμος ΕΜΠ

Αθήνα, Μάιος 2021

ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Αξιολογητές Γ. Βαρελίδης :

Δ. Γαμβρούλα :

Α. Τσικριτζή :

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένοςΙωάννης Κολλιαλής.... του...Χρήστου., με αριθμό μητρώου 43534... φοιτητής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής...Μηχανικών.. του Τμήματος...Πολιτικών Μηχανικών., δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Ο Δηλών

Ιωάννης Χ. Κολλιαλής

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	10
1. Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ	10
2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤΕΓΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ.....	13
2.1 Η ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΩΝ	20
2.2 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤΕΓΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	24
2.3 ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ: ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	26
2.4 ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ.....	29
2.5 ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ.....	31
2.6 ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΕΓΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	31
3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ	33
4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ – ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΑΥΡΟΥ	39
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	39
4.2 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ.....	40
4.4 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΤΑΥΡΟΥ	43
4.5 ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΩΝ Ο.Τ.1Γ	48
5. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	56
5.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	56
5.1 ΔΕΙΓΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	57
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	68
ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ	71

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αφορά στην εξέλιξη του προσφυγικού οικισμού του Ταύρου, που δημιουργήθηκε στα πλαίσια της στεγαστικής αποκατάστασης των προσφύγων απόρροια της Μικρασιατικής καταστροφής το 1922. Αναλυτικότερα στον Ταύρο στεγάστηκε μεγάλος αριθμός προσφύγων είτε στα παραπήγματα, που αναπτύχθηκαν σε δυο σημεία στο συνοικισμό (παραγκούπολη της Παναγίτσας και Γερμανικά), είτε στις κατασκευασμένες από το κράτος πολυκατοικίες. Τη δεκαετία του 1930 έλαβε χώρα η ανέγερση του συγκροτήματος προσφυγικών πολυκατοικιών για τη στέγαση των προσφύγων στο ΟΤ. 1Γ. Έπειτα όμως από περίπου 50 χρόνια στο σημείο αυτό υλοποιείται άλλο ένα κρατικό έργο, η ανάπλαση του συγκεκριμένου Ο.Τ., με την κατασκευή ενός συγκροτήματος νέων πολυκατοικιών για τη στέγαση όσων διαβιούσαν, σε άθλιες συνθήκες, στις ήδη υπάρχουσες πολυκατοικίες. Όμως με την κατασκευή του συγκροτήματος των καινούργιων πολυκατοικιών πέρα από τους παλαιούς εγκαταστάθηκαν και νέοι κάτοικοι αγοράζοντας ή νοικιάζοντας κάποιο διαμέρισμα αλλά και παλαιοί κάτοικοι, ιδιοκτήτες, που λόγω της ανάπλασης επέστρεψαν. Η εργασία αυτή λοιπόν εστιάζει στην ανάπλαση του Ο.Τ. 1Γ που πραγματοποιήθηκε μέσω της συνεργασίας της Δημόσιας Επιχείρησης Πολεοδομίας και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ) και του Δήμου Ταύρου και στις αλλαγές που επέφερε στην κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού.

Λέξεις Κλειδιά: Δήμος Ταύρου, προσφυγικές δομές, ανάπλαση προσφυγικών πολυκατοικιών.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αστικοποίηση αποτελεί ένα κοινωνικό και πολεοδομικό φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο πληθυσμοί συσσωρεύονται σε συγκεκριμένες αστικές περιοχές μεταβάλλοντας συνολικά το μέγεθος τους και τον τρόπο λειτουργίας τους σε όλους τους τομείς, τόσο παραγωγικούς όσο και κοινωνικούς. Οι ανάγκες οι οποίες δημιουργούνται κατά τη διάρκεια του φαινομένου της αστικοποίησης είναι πολλές και εκφράζονται με τις αντίστοιχες ανάγκες στέγασης των μετακινούμενων πληθυσμών. Ένας τρόπος αντιμετώπισης του κυρίαρχου ζητήματος της κατοικίας που διαμορφώνεται από τον μεσοπόλεμο και κυριαρχεί μετά τον πόλεμο είναι το μοντέλο της δημόσιας παρέμβασης μέσω της κατασκευής κατοικιών με οργανωμένη δόμηση. Στο πλαίσιο αυτό, συγκροτήθηκαν θεσμοί, νομοθεσίες, διοικητικοί μηχανισμοί, καθώς και φορείς χρηματοδότησης και κατασκευής (Στεφάνου, Χατζοπούλου, & Νικολαΐδου, 1995).

Στην Ελλάδα, τόσο οι διαδικασίες όσο και ο τύπος της αστικοποίησης μεταβλήθηκαν ουσιαστικά κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου. Αυτή η μεταβολή οφείλεται στην εισροή του προσφυγικού πληθυσμού καθώς και στην αγροτική έξοδο προς τα αστικά κέντρα εξ' αιτίας της ανακοπής όλων των διεξόδων μετανάστευσης. Ο προσφυγικός πληθυσμός των 1.222.000 ατόμων (25% περίπου του πληθυσμού της Ελλάδας) που εγκαθίσταται υπό συνθήκες βίας στη χώρα δεν ακολουθεί την κατανομή σε αστικό και αγροτικό πληθυσμό που ίσχυε ως τότε στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, το 20% περίπου εγκαθίσταται στην Αθήνα, το 30% στα υπόλοιπα αστικά κέντρα και το 50% στους μικρότερους οικισμούς στην ύπαιθρο (Τζανακάρης, 2009).

Αυτές οι μεταβολές του πληθυσμού δημιούργησαν βασικό κοινωνικό πρόβλημα στη χώρα, το οποίο επικεντρώθηκε στο ζήτημα της κατοικίας. Η εγκατάσταση των προσφύγων και οι διαδικασίες αστικοποίησης του μεσοπολέμου οξύνουν την κρίση της κατοικίας. Η παραγωγή κατοικίας πλέον δεν μπορεί να εξασφαλιστεί από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Συνεπακόλουθα, το κράτος θέτει σε λειτουργία νέους μηχανισμούς οικοδόμησης και ξεκινά στην χώρα για πρώτη φορά η παραγωγή κατοικίας μέσω της οργανωμένης δόμησης. Αρχικά ιδρύει το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων (1922 – 1924) και την «Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων» (1923 – 1930), τα προγράμματα των οποίων τελικά ανέλαβε το

Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών (1933 – 1940) το οποίο κατασκεύασε τις πρώτες τετραώροφες πολυκατοικίες (Τζανακάρης, 2009).

Οι σημαντικότεροι προσφυγικοί οικισμοί που κατασκευάστηκαν στο διάστημα 1923 - 1930 ως αποτέλεσμα της οργανωμένης δόμησης είναι του Βύρωνα, της Καισαριανής, της Νέας Ιωνίας, της Κοκκινιάς, του Υμηττού, και του Ταύρου. Έως και το 1936 δημιουργούνται οι οικισμοί των Λεωφόρων Αλεξάνδρας και Συγγρού, Νίκαιας, Δραπετσώνας, Ελληνικού, Ερυθρού Σταυρού, Στέγης Πατρίδος και με αυτοστέγηση οι οικισμοί της Νέας Φιλαδέλφειας, Νέας Σμύρνης, Νέας Καλλικράτειας, Νέας Ερυθραίας . Έως και το 1940 ολοκληρώνονται οι οικισμοί Δουργουτίου, Αγίου Ιωάννη Ρέντη, Αγίων Αναργύρων Πειραιά (Παπαδοπούλου και Σαρηγιάννης, 2006).

Μετά τον πόλεμο η κρίση της κατοικίας στον ελλαδικό χώρο παίρνει τεράστιες διαστάσεις. Κατά την απογραφή του 1940 υπολογίζεται ότι το 43% των οικογενειών είναι άστεγες ή στεγάζονται σε εντελώς ακατάλληλα καταλύματα (Παπαδοπούλου και Σαρηγιάννης, 2006).

Η παραγωγή κατοικίας στη μεταπολεμική περίοδο αποτελεί έργο κυρίως του ιδιωτικού τομέα. Η κρατική δραστηριότητα κυρίως επικεντρώθηκε στην κατεδάφιση των παραπηγμάτων, που είχαν δημιουργηθεί για την στέγηση των προσφύγων, καθώς και στην ανέγερση στην θέση τους πολυκατοικιών. Η άμεση κατασκευαστική δραστηριότητα του δημοσίου υπήρξε πολύ περιορισμένη με εξαίρεση την τριετία 1948 – 1950. Η συμμετοχή δημοσίων φορέων στο Ακαθάριστο Σχηματισμό Κεφαλαίου στην κατοικία κυμάνθηκε από 2% έως 15% (μ.ο. 9,3 %) κι από 1% έως 3% έκτοτε. Συνολικά από τις 3.000.000 νέες κατοικίες της μεταπολεμικής περιόδου, μόνο οι 50.000 κατασκευάστηκαν από δημόσιους φορείς (Στεφάνου, Χατζοπούλου, & Νικολαΐδου, 1995).

Το κράτος, με σκοπό να αντιμετωπίσει την τεράστια κρίση κατοικίας, το 1954 ιδρύει τον Αυτόνομο Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας (Α.Ο.Ε..Κ) με στόχο την χορήγηση στέγης σε εργάτες και υπαλλήλους. Στην πορεία, ίδρυσε και άλλους φορείς για την άσκηση της στεγαστικής του πολιτικής όπως το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Ομογενών Ελλήνων (Ε.Ι.Υ.Α.Π.Ο.Ε.), τη Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας Στέγησης (ΔΕΠΟΣ), και τη Κτηματική Κατασκευαστική Ενεργού Πολεοδομίας (ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ) (Γεωργακοπούλου, 2002).

Θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις έχουν αποδείξει ότι είναι αδύνατο να αποσυνδέσουμε τη λειτουργία του χωρικού από τον κοινωνικό ιστό (Βρυχέα Α. 2003). Για αυτό τον λόγο, για τη συνέχεια της πολεοδομικής σύνθεσης του οικισμού απαραίτητα είναι τα δημογραφικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των κατοίκων του, μέσω της ποσοτικής επεξεργασίας δεδομένων και στατιστικής ανάλυσης των ερωτηματολογίων, τα οποία συμπληρώθηκαν κατά την απογραφή των δικαιούχων του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ) για την κλήρωση κατοικιών. Ο κύριος φορέας άσκησης κοινωνικής στεγαστικής πολιτικής στην Ελλάδα ήταν ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ.), ο οποίος ωστόσο καταργήθηκε βάσει του ν.4046/201 στα πλαίσια της μείωσης των δημοσίων δαπανών. (Σιάννα,2013:19) Αν και το κράτος πίστευε ότι τα οικιστικά συγκροτήματα θα αναπτυχθούν στην πορεία, η άσχημη οικονομική κατάσταση των κατοίκων δεν τους το επέτρεψε.

Ουσιαστικά, οι πρόσφυγες τις Μικράς Ασίας οι οποίοι επέζησαν, άφησαν την πατρίδα τους και κυνηγημένοι, εγκαταστάθηκαν όπως – όπως σε διάφορες γωνιές της Αττικής. Πεινασμένοι, ρακένδυτοι, φοβισμένοι και εγκαταλελειμμένοι στην τύχη τους, πάλεψαν και επιβίωσαν. Δέθηκαν με την «καινούργια» τους πατρίδα και ξεκίνησαν μία νέα ζωή. Αγωνίστηκαν, πάλεψαν και τα κατάφεραν. Αργότερα συμμετείχαν σε όλη τη νεότερη ιστορία της Ελλάδας, διαδραματίζοντας σημαντικούς ρόλους. Η εξέλιξη, των προσφυγικών περιοχών από τη γέννηση τους δεν ήταν τυχαία. Οι άνθρωποι οι οποίοι έζησαν και ζουν ακόμα σε αυτές τις περιοχές οφείλουν να προφυλάξουν τα λιγοστά πλέον δείγματα που έχουν μείνει από τις πρώτες τους κατοικίες γιατί είναι έντονος ο φόβος ότι αν χαθούν και αυτά θα χαθεί ένα μεγάλο κομμάτι της ιστορίας της Αττικής (Παπαδοπούλου και Σαρηγιάννης, 2006).

Αξίζει να τονιστεί πως για τη συγκεκριμένη εργασία, αξιοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο ως απαραίτητο μεθοδολογικό εργαλείο για την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων, σχετικά με τον τρόπο ζωής, τις απόψεις, τις συνθήκες στέγασης και το καθεστώς ενοίκησης των κατοίκων του Οικοδομικού Τετραγώνου 1Γ στον Ταύρο. Όλα αυτά τα στοιχεία της έρευνας επηρέασαν σημαντικά τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας για την εξέλιξη του προσφυγικού οικισμού στον Ταύρο και παράλληλα συνετέλεσαν στη δημιουργία αξιόπιστων αποτελεσμάτων, σύμφωνα με το Cronbach`s Alpha. Τα στοιχεία αυτά ενίσχυσαν τη διαμόρφωση ευρύτερων θεματικών στον τρόπο ζωής των προσφύγων μέσα σε ένα συνοικισμό και στην

αποφυγή εσφαλμένων ή υποκειμενικών πορισμάτων, τα οποία θα οδηγούσαν σε στερεοτυπικές αντιλήψεις και σε παρανοήσεις για τον τρόπο ζωής τους. Συνοψίζοντας, τα αυθαίρετα των "πρώτων γενεών" καθιστούν δύσκολη την εφαρμογή του εκάστοτε πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού, στην πολιτική στέγασης στη χώρα. Σε αντίθεση με τα αυθαίρετα της "τελευταίας γενιάς", που το κάθε πολεοδομικό και χωροταξικό σχέδιο είναι ανεπαρκές, εξαιτίας της παραποίησης των πληθυσμιακών μεγεθών των εκάστοτε περιοχών (Βαρελίδης, 2007), όπως της ανάπλασης των προσφυγικών οικισμών της περιοχής του Ταύρου στην περίπτωση αυτή.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Η έξοδος των ελληνορθόδοξων της Μικράς Ασίας ξεκίνησε κάτω από τραγικές συνθήκες το Σεπτέμβριο του 1922 και ολοκληρώθηκε το 1924 - 1925 υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ). Το γεγονός ουσιαστικά αποτέλεσε την κορύφωση στην εισροή Ελλήνων προσφύγων από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο, τη Θράκη κ.ά. στη χώρα, η οποία είχε ήδη αρχίσει από το 1910 για να επιταχυνθεί αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο (Τζανακάρης, 2009).

Η είσοδος των Μικρασιατών προσφύγων ήταν τέτοιας κλίμακας και ανέτρεψε κάθε πληθυσμιακή ισορροπία στη χώρα. Ένα κράτος 5 εκατομμυρίων κατοίκων με περιορισμένους φυσικούς πόρους, διχασμένο πολιτικά και οικονομικά κατεστραμμένο, δέχθηκε ένα κύμα προσφύγων που ο αριθμός τους άγγιζε το 1,5 εκατομμύριο. Ανάμεσα τους υπερετερούσαν οι γυναίκες και τα παιδιά κάτω των 10 ετών. Από αυτούς οι μισοί περίπου (με ποσοστό 47%) εγκαταστάθηκαν σε αγροτικές περιοχές και οι υπόλοιποι (με ποσοστό 53%) σε αστικές περιοχές (Τζανακάρης, 2009).

Αναφορικά με την αστικοποίηση της περιόδου του Μεσοπολέμου, όπως είναι φυσικό και ύστερα από όλα αυτά τα γεγονότα η μορφή και η δομή της ελληνικής πόλης άρχισε να αλλάζει. Για πρώτη φορά μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, η πλειοψηφία των Ελλήνων συγκεντρώνεται μέσα στα εθνικά σύνορα, αυτό έχει ως αποτέλεσμα μεν την ανάπτυξη αλλά μαζί της φέρνει φαινόμενα όπως η φτώχεια και η περιθωριοποίηση. Ξαφνικά αρχίζει να εμφανίζεται στις πόλεις ένας μεγάλος αριθμός εργατικού δυναμικού. Το φαινόμενο της αστικοποίησης, που όμως δεν οφείλεται όπως στις περισσότερες περιπτώσεις σε οικονομικούς παράγοντες, αλλά η ελληνική αστικοποίηση της εποχής αυτής και αυτό είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της, οφείλεται σε πολιτικούς κυρίως παράγοντες. Η Αθήνα θα είναι μία από τις πόλεις που θα επηρεαστούν περισσότερο (Νικολαΐδου, 1991).

Ωστόσο οι πρόσφυγες δεν εγκαθίστανται εξαρχής σε μια συγκεκριμένη πόλη, τα τρία πρώτα χρόνια λειτουργούν κατά κάποιο τρόπο σαν νομάδες, μετακινούμενοι

από πόλη σε πόλη. Σκοπός τους, να βρουν τον καταλληλότερο τόπο και με τις περισσότερες δυνατότητες για να εγκατασταθούν. Το 1928 όταν όλη αυτή η κινητικότητα έχει καταλαγιάσει και οι περισσότεροι πλέον έχουν βρει ένα μόνιμο τόπο εγκατάστασης, από την απογραφή της ίδιας χρονιάς παίρνουμε τα εξής στατιστικά για τον πληθυσμό της Ελλάδας: 39% ντόπιοι, 27,7% πρόσφυγες και 33,3% εσωτερικοί μετανάστες. Τα τρία αστικά κέντρα που επηρεάστηκαν περισσότερο και συμμετείχαν κατά μεγαλύτερο ποσοστό στην αποκατάσταση των προσφύγων, είναι όπως είπαμε και παραπάνω πρώτη η Αθήνα, ο Πειραιάς και Θεσσαλονίκη (Οικονόμου, 1987).

Ο πληθυσμός της ευρύτερης Αθήνας διπλασιάστηκε έως το 1928, με μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης 7,4%, ένα ποσοστό πρωτοφανές στην μέχρι τότε ιστορία της πόλης. Οι περισσότεροι πρόσφυγες επιλέγουν για εγκατάσταση την Αθήνα και τον Πειραιά, δημιουργώντας γύρω από την κατοικημένη περιοχή προσφυγικούς συνοικισμούς αλλά και την Καλλιθέα. Φθάνοντας στην δεκαετία του '30 η αστικοποίηση πέφτει σε χαμηλότερα επίπεδα ειδικότερα μέχρι την δεκαετία του '40. Πλέον μόνο τα μεγάλα αστικά συγκροτήματα συνεχίζουν παρουσιάζουν αύξηση του πληθυσμού τους, ενώ οι μικρές πόλεις μένουν στάσιμες. Αντίθετα, ο αγροτικός πληθυσμός αρχίζει να αυξάνεται με μέσο ετήσιο ρυθμό 1,3%. Οι περιοχές που ελκύουν περισσότερο τα άτομα που επιζητούν αυτή τη μορφή μετανάστευσης, είναι εκείνες που προσφέρουν ποικιλία μορφών υπαίθριας αναψυχής (McCarthy, 2008). Ένας από τους βασικούς λόγους αυτής της μεταστροφής του πληθυσμού προς την υπαίθρο, ήταν η αγροτική μεταρρύθμιση.

Η Αθήνα, έως τη δεκαετία του 1930, ξεπέρασε το 1 εκατομμύριο κατοίκους σε πληθυσμό. Έως το 1940 η Αθήνα συγκεντρώνει το 15% του ελληνικού πληθυσμού και το 45,5% του συνολικού αστικού πληθυσμού της χώρας (Οικονόμου, 1987). Κυριότερη αιτία μετανάστευσης από τις περιοχές της υπαίθρου, σύμφωνα με πολλούς συγγραφείς (Argent et al 2007, Uebelmesser 2006, Stockdale 2006, Stockdale 2002, Hoggart et al 2001, Jones 1999) αποτέλεσε η αναζήτηση καλύτερης εργασίας και καλύτερης επαγγελματικής προοπτικής.

Σήμερα, η δημιουργία φιλίας και προσωπικής επαφής τείνει να αφανιστεί, δημιουργώντας έτσι έντονες ψυχολογικές διακυμάνσεις στους αστικούς πληθυσμούς (Palisi et al, 1983). Η Αθήνα σε συνδυασμό με τον Πειραιά, μεταβάλλονται ριζικά και η κυριαρχία τους στο ελληνικό οικιστικό δίκτυο προσεγγίζει ολοένα και οξύτερα,

τις σχέσεις που δίνονται από τη νομική πολιτική.

Όπως όμως διαπιστώθηκε αργότερα, η αστικοποίηση κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και πιο συγκεκριμένα από το 1920 έως το 1928 δεν οφείλεται μονάχα στους πρόσφυγες αλλά και σε γηγενείς πληθυσμούς, κατά ένα μικρότερο ποσοστό βέβαια. Αυτή την φορά οι γηγενείς κατευθύνονταν προς την πρωτεύουσα για οικονομικούς λόγους, για να βρουν εργασία.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤΕΓΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Αρχικά οι πρόσφυγες εγκαθίστανται όπου βρουν, σε εγκαταλελειμμένα σπίτια και αποθήκες, στα βαγόνια των σιδηροδρόμων, σε σχολεία και εκκλησίες, σε σκηνές και άλλες αυτοσχέδιες κατασκευές που τοποθετούσαν σε πλατείες ή κοντά σε οικισμούς. Ακόμα και σε θέατρα, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του θεάτρου της Αθήνας το οποίο γεμίζει με οικογένειες προσφύγων. Σε κάθε θεωρείο ζει μια οικογένεια, ενώ πολλές στοιβάζονται στους διαδρόμους και στην σκηνή.

Η κυβέρνηση για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της στέγασης, προχώρησε στην επίταξη κενών ακινήτων στην αρχή. Επειδή όμως οι ανάγκες ήταν μεγαλύτερες το κράτος προχώρησε και στην επίταξη κατοικούμενων ακινήτων, αναγκάζοντας έτσι τους γηγενείς να μοιραστούν την κατοικία τους με τους πρόσφυγες. Το Νοέμβριο του 1922 δημοσιεύτηκε το Νομοθετικό Διάταγμα «Περί επιτάξεως ακινήτων δι' εγκατάστασιν προσφύγων». Τα κενά ακίνητα που επιτάχθηκαν για το σκοπό αυτό ήταν περισσότερα από 8.000. Το μέτρο επεκτείνεται σύντομα και σε σχετικά ευρύχωρα ακίνητα όπου κατοικούν μικρές οικογένειες. Οι εφημερίδες κάνουν έκκληση στο αίσθημα αλληλεγγύης των ιδιοκτητών αλλά οι μικρές αποζημιώσεις, σε συνδυασμό με τις τριβές που δημιουργεί η ούτως ή άλλως προβληματική υποχρεωτική συγκατοίκηση, λειτουργούν ανασταλτικά (Παπαδοπούλου και Σαρηγιάννης, 2006).

Από την αρχή είναι ξεκάθαρο ότι το μέτρο της επίταξης δε θα μπορέσει να καλύψει παρά ένα πολύ μικρό μέρος της ανάγκης για στέγαση, για αυτό αποφασίζεται να ανατεθεί η κατασκευή καταλυμάτων στο Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων (ΤΠΠ). Τον Νοέμβριο του 1922 ιδρύεται λοιπόν το ΤΠΠ, το οποίο διαχειρίζεται επιχορηγήσεις από το κράτος και χρήματα προερχόμενα από δωρεές και εράνους με αποτέλεσμα έως το τέλος του 1925 να έχει κατασκευάσει 4.000 περίπου κτίρια ενώ άλλα 2.500 να είναι υπό κατασκευή. Άλλα 18.337 οικήματα κατασκευάστηκαν για τους πρόσφυγες από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας (Οικονόμου, 1987). Συνολικά το ΤΠΠ αναλαμβάνει το έργο της αστικής αποκατάστασης, ενώ το υπουργείο Γεωργίας ασχολείται με την αποκατάσταση των αγροτών προσφύγων. Παράλληλα δραστηριοποιείται έντονα και το υπουργείο Πρόνοιας, το οποίο στο

διάστημα 1922 - 1924 κατασκευάζει 18.337 οικήματα (Παπαδοπούλου και Σαρηγιάννης, 2006).

Στο Παγκράτι ανεγείρεται ο πρώτος αστικός συνοικισμός στην περιοχή της πρωτεύουσας, σε μια περιοχή 100 περίπου στρεμμάτων. Το πείραμα κρίνεται επιτυχημένο και η κατασκευή κατοικιών επεκτείνεται και σε άλλες κατάλληλες τοποθεσίες: στους Ποδαράδες (αργότερα Νέα Ιωνία), στην Καισαριανή στην Αθήνα και στην Κοκκινιά στον Πειραιά με το σκεπτικό ότι δεν ήταν μακριά από τα αντίστοιχα αστικά κέντρα και ότι είχαν νερό. Ωστόσο οι περιοχές αυτές βρίσκονται στις άκρες της πολεοδομημένης πόλης και κατά συνέπεια είναι αποκομμένες από τα περιορισμένα αστικά δίκτυα. Το Ταμείο δεν θα ασχοληθεί με έργα υποδομής και ως το τέλος της δραστηριότητάς του, το 1925, θα παραδώσει 4.000 κτήρια με 9.283 δωμάτια ενώ η κατασκευή άλλων 2.500 κτηρίων ή 5.990 δωματίων βρίσκεται σε εξέλιξη. Καθώς οι αιτήσεις για κατοικία υπερβαίνουν κατά πολύ τις δυνατότητές του, το ΤΠΠ τοποθετεί μία οικογένεια σε κάθε δωμάτιο (Παπαδοπούλου και Σαρηγιάννης, 2006).

Η κυβέρνηση αδυνατώντας να ανταπεξέλθει οικονομικά στην συνέχεια της αποκατάστασης, απευθύνθηκε στην Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) για οικονομική βοήθεια. Έτσι το Σεπτέμβριο του 1923 υπογράφεται στην Γενεύη πρωτόκολλο, με το οποίο ιδρύεται η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) και δίνεται στην Ελλάδα δάνειο ύψους 10.000.000 λιρών Αγγλίας. Η ΕΑΠ αποτελούσε έναν υπερεθνικό οργανισμό υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών και λειτουργούσε με πλήρη νομική υπόσταση, παράλληλα με το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων έως το 1925, οπότε και αυτό διαλύεται. Σύμφωνα με τα άρθρα του πρωτοκόλλου της Γενεύης, τα κεφάλαια της ΕΑΠ δε διοχετεύονται στην προσωρινή περίθαλψη των προσφύγων αλλά στην συνολική, οριστική και αμετάκλητη αποκατάσταση τους σε παραγωγική εργασία με όρο, την τελική εξόφληση των χορηγούμενων δανείων από τους πρόσφυγες. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η ΕΑΠ δεν ήταν ένας φιλανθρωπικός οργανισμός όπως το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων, καθώς οι ίδιοι ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν ενοίκιο για τις κατοικίες που παρελάμβαναν από εκείνη και όλες οι διαδικασίες πραγματοποιούνταν βάση συμβολαίων. Η αποστολή της ΕΑΠ ήταν η παραγωγική απασχόληση και η οριστική στέγαση των προσφύγων.

Γίνεται κατανοητό ότι η ΕΑΠ ήταν από τους σημαντικότερους φορείς άσκησης πολεοδομικής πολιτικής την περίοδο αυτή, μέχρι και την διάλυσή της το 1930 λόγω εξάντλησης των πόρων της (Νικολαΐδου, 1991). Με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της, καθώς και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους πρόσφυγες (Παπαδοπούλου & Σαρηγιάννης, 2006). Συνεπώς, η ΕΑΠ ήταν σημαντικό να διακρίνει τους «αστούς» από τους «αγρότες» για τον προσδιορισμό των αντικειμενικών συνθηκών στην αποκατάστασή τους αλλά και για την επαγγελματική τους απασχόληση, ώστε να είναι παρόμοια με εκείνη που είχαν, πριν τη μετανάστευση.

Η ίδρυση της ΕΑΠ αποτελεί ουσιαστικά την εγγύηση που απαιτεί η Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) για να χορηγήσει στην ελληνική κυβέρνηση δάνειο για την αποκατάσταση των προσφύγων. Σε αντίθεση με το Ταμείο, η διοίκηση της ΕΑΠ υπάγεται κατά το ήμισυ στη δικαιοδοσία της ΚΤΕ και κατά το άλλο ήμισυ στο ελληνικό κράτος (Παπαδοπούλου και Σαρηγιάννης, 2006).

Αναλυτικότερα, η βασική αποστολή της ΕΑΠ ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Η ελληνική κυβέρνηση διέθεσε στην ΕΑΠ τα εξής (Μιχελή, 1992):

- τις ιδιοκτησίες των Τούρκων ανταλλαξιμών και των Βουλγάρων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα, κτήματα του Δημοσίου, κτήματα που απαλλοτριώθηκαν με την αγροτική μεταρρύθμιση και μοναστηριακή γη (συνολικά πάνω από 8.400.000 στρέμματα).
- το ποσό από δύο δάνεια (1924,1928) που είχε συνάψει η ελληνική κυβέρνηση στο εξωτερικό. Για αυτό και η κυβέρνηση είχε υποχρεωθεί τότε σύμφωνα με τους όρους του πρωτοκόλλου και ως εγγύηση δανείου, να παραχωρήσει την πλήρη κυριότητα σε 5 εκατομμύρια στρέμματα γης και παραπάνω.
- Οικόπεδα μέσα ή γύρω από τις πόλεις για την ανέγερση των αστικών συνοικισμών. Έτσι, συνέβη και στην περιοχή του Ταύρου, πριν την ανάπλαση (βλ. Μαγγιώρος, Αναγνωστόπουλος, 2017).
- Το τεχνικό και διοικητικό προσωπικό του Υπουργείου Γεωργίας και του Υπουργείου Προνοίας και Αντιλήψεως.

Για την αποκατάσταση των προσφύγων η ΕΑΠ έλαβε υπόψη τις εξής παραμέτρους (Μιχελή, 1992):

- Τη διάκριση σε «αστούς» και «αγρότες». Υπήρξε μέριμνα να αποκτήσουν οι πρόσφυγες απασχόληση ίδια ή συναφή με αυτή που είχαν στην πατρίδα τους. Έτσι, έγινε προσπάθεια από την ΕΑΠ να εγκατασταθούν γεωργοί πρόσφυγες στα μέρη όπου θα μπορούσαν να συνεχίσουν τις καλλιέργειες που ήδη γνώριζαν. Καλλιεργητές δημητριακών εγκαταστάθηκαν σε πεδινά μέρη της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, καπνοπαραγωγοί σε κατάλληλα εδάφη στην Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, αμπελουργοί στην Κρήτη και σηροτρόφοι στο Σουφλί, την Έδεσσα και αλλού.
- Τον τόπο προέλευσης. Η ΕΑΠ επιδίωξε ώστε οι πρόσφυγες που προέρχονταν από τον ίδιο οικισμό ή έστω την ευρύτερη περιοχή του να εγκατασταθούν μαζί στο ελληνικό έδαφος. Σε αυτό εν μέρει οφείλονται και τα τοπωνύμια Νέα Σμύρνη, Νέα Φιλαδέλφεια, Νέα Μουδανιά, Νέα Αλικαρνασός κ.ά. Σε λίγες όμως κοινότητες έγινε αυτό δυνατό, αφού στις περισσότερες εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες διαφορετικής προέλευσης.
- Τις αντικειμενικές συνθήκες. Η ΕΑΠ διέκρινε την αποκατάσταση των προσφύγων σε αγροτική (παροχή στέγης και κλήρου στην ύπαιθρο) και αστική (παροχή στέγης στις πόλεις). Μολονότι οι περισσότεροι πρόσφυγες ασκούσαν στην πατρίδα τους «αστικά» επαγγέλματα (σχετικά με το εμπόριο, τη βιοτεχνία - βιομηχανία κ.τ.λ.), δόθηκε το βάρος στη γεωργία, γιατί:
 - υπήρχαν τα μουσουλμανικά κτήματα (κυρίως στη Μακεδονία, αλλά και στην Κρήτη, τη Λέσβο, τη Λήμνο και αλλού),
 - αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη και απαιτούσε μικρότερες δαπάνες,
 - η ελληνική οικονομία βασιζόταν ανέκαθεν στη γεωργική παραγωγή,
 - υπήρχε η πολιτική σκοπιμότητα της αποφυγής κοινωνικών αναταραχών με τη δημιουργία γεωργών μικροϊδιοκτητών αντί εργατικού προλεταριάτου. Εξάλλου, δόθηκε προτεραιότητα στην εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη καθώς:
 - ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν τα μουσουλμανικά κτήματα και τα κτήματα των Βουλγάρων μεταναστών (σύμφωνα με τη συνθήκη

του Νειγύ). Αυτό θα καθιστούσε τους πρόσφυγες αυτόρκεις σε σύντομο χρονικό διάστημα και θα συντελούσε στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής,

- θα καλυπτόταν το δημογραφικό κενό που είχε δημιουργηθεί με την αναχώρηση των Μουσουλμάνων και των Βουλγάρων και τις απώλειες που προκάλεσαν οι συνεχείς πόλεμοι (1912 - 1922). Επιπρόσθετα, έτσι εποικίζονταν παραμεθόριες περιοχές.

Βέβαια, η εγκατάσταση των προσφύγων δεν έγινε πάντοτε σύμφωνα με την παραπάνω λογική, ούτε ακολούθησε σε όλες τις περιπτώσεις την κρατική αντίληψη και επιταγή. Η κινητικότητα των προσφύγων υπήρξε μεγάλη, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια. Οι πρόσφυγες γύριζαν από περιοχή σε περιοχή προκειμένου να βρουν το μέρος με τις καλύτερες συνθήκες για εγκατάσταση. Πολλοί πρόσφυγες, αν και δεν ήταν γεωργοί, είχαν δεχτεί ή ζητήσει να αποκατασταθούν ως αγρότες για να επωφεληθούν από τα δάνεια και τις παροχές της ΕΑΠ. Άλλοι πάλι μετακινούνταν προς τα αστικά κέντρα με σκοπό να παρουσιαστούν ως «αστοί» και να πάρουν με αυτόν τον τρόπο την αποζημίωση που δινόταν στους αστούς ανταλλάξιμους (Μιχελή, 1992).

Την αστική αποκατάσταση ανέλαβε περισσότερο το κράτος και λιγότερο η ΕΑΠ. Σε αντίθεση με την αγροτική αποκατάσταση, η αστική περιλάμβανε μόνο στέγαση και όχι πρόνοια για εύρεση εργασίας. Η στέγαση των προσφύγων στις αστικές περιοχές συνάντησε περισσότερα εμπόδια από ότι στις αγροτικές. Ο αριθμός των προσφύγων ήταν μεγάλος, τα ανταλλάξιμα (μουσουλμανικά) σπίτια στις πόλεις ήταν λίγα και τα οικιστικά προγράμματα του κράτους καθυστερούσαν, λόγω των πολιτικών ανωμαλιών και της κακής οικονομικής κατάστασης κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930 (Καραβιά, 2006).

Η αστική στέγαση ξεκίνησε από την Αθήνα με τη δημιουργία τεσσάρων συνοικισμών: της Καισαριανής, του Βύρωνα, της Νέας Ιωνίας στην Αθήνα και της Κοκκινιάς στον Πειραιά. Για τη στέγαση των αστών προσφύγων υιοθετήθηκε η δημιουργία συνοικισμών με επέκταση των πόλεων στις οποίες αυτοί ήταν προσωρινά εγκατεστημένοι. Προκρίθηκε, εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις, το σύστημα της ανέγερσης μικρών κατοικιών, μονοκατοικιών – διπλοκατοικιών - τετρακατοικιών, μονώροφων ή διώροφων, με ένα ή δύο δωμάτια, κουζίνα και τους αναγκαίους

βοηθητικούς χώρους. Το κράτος ή η ΕΑΠ ανέθεταν την ανέγερση των συνοικισμών σε εργολάβους ή φρόντιζαν να εφοδιάζουν τους πρόσφυγες με τα απαραίτητα μέσα για να κατασκευάσουν οι ίδιοι τα σπίτια τους. Η οικοδόμηση των συνοικισμών, ελλείπει χρόνου και χρημάτων, συχνά δεν συνδυαζόταν με έργα υποδομής (ύδρευση, αποχετευτικό σύστημα, οδικό δίκτυο, χώροι πράσινου κ.ά.) (Καραβιά, 2006).

Παρά την ομοιομορφία που επικρατούσε, υπήρχε ελαφρά διαφοροποίηση των κατοικιών του ενός συνοικισμού από τις κατοικίες του άλλου, ως προς το εμβαδόν, την ποιότητα κατασκευής και τη λειτουργικότητα. Ιδρύθηκαν ακόμη προσφυγικοί οικοδομικοί συνεταιρισμοί και χορηγήθηκαν άτοκα δάνεια σε προσφυγικές οικογένειες για τη στέγασή τους (Καραβιά, 2006).

Υπήρχαν βέβαια και οι εύποροι πρόσφυγες, που είχαν την οικονομική δυνατότητα να φροντίσουν μόνοι τους για τη στέγασή τους. Αυτοί στην αρχή ήταν σε θέση να νοικιάσουν ή να αγοράσουν κατοικίες μέσα στις πόλεις και έτσι να αναμειχθούν με τους γηγενείς. Αργότερα ανέλαβαν οι ίδιοι πρωτοβουλίες για την ίδρυση οικισμών. Η διαδικασία ήταν η ακόλουθη: ίδρυναν έναν οικοδομικό συνεταιρισμό, αγόραζαν μία έκταση σε προνομιούχο περιοχή και οικοδομούσαν αστικές κατοικίες καλής ποιότητας. Τέτοιοι οικισμοί ήταν η Νέα Σμύρνη στην Αθήνα και η Καλλιόπολη στον Πειραιά. Στο αντίθετο άκρο βρίσκονταν οι άποροι πρόσφυγες που δεν είχαν κατορθώσει να αποκατασταθούν ακόμη. Εγκαταστάθηκαν σε καλύβες, χαμόσπιτα και άλλες πρόχειρες κατασκευές στις παρυφές παλαιών οικισμών, ή δημιούργησαν παραγκουπόλεις γύρω από τους προσφυγικούς συνοικισμούς. Έτσι, σε άθλιες συνθήκες, επρόκειτο να ζήσουν για πολλά χρόνια (Νικολαΐδου, 1991).

Η εγκατάσταση στην περιοχή της πρωτεύουσας και του Πειραιά γίνεται σε 12 κύριους και 34 μικρότερους αστικούς οικισμούς στην περίμετρο της πόλης, 1 - 4 χλμ. πέρα από τα όρια της χτισμένης περιοχής. Οι σημαντικότεροι στο διάστημα 1925-1930 είναι εκείνοι του Βύρωνα, της Καισαριανής, της Νέας Ιωνίας, της Κοκκινιάς, του Υμηττού, και του Ταύρου. Ως το 1936 δημιουργούνται οι οικισμοί των λεωφόρων Αλεξάνδρας και Συγγρού, Νίκαιας, Δραπετσώνας, Ελληνικού, Ερυθρού Σταυρού, Στέγης Πατρίδος και με αυτοστέγαση οι οικισμοί της Νέας Φιλαδέλφειας, Νέας Σμύρνης, Νέας Καλλικράτειας, Νέας Ερυθραίας. Ως το 1940 ολοκληρώνονται οι οικισμοί Δουργουτίου, Αγίου Ιωάννη Ρέντη, Αγίων Αναργύρων Πειραιά (Νικολαΐδου, 1991).

Παράλληλα το υπουργείο Πρόνοιας, που έχει ήδη αναπτύξει κατασκευαστική δραστηριότητα, ιδρύει το 1927 την Υπηρεσία Διαχείρισης Αστικών Προσφυγικών Συνοικισμών. Εκτός από τις εργασίες ολοκλήρωσης έργων του ΤΠΠ, το υπουργείο αναλαμβάνει και νέες κατασκευές σε γενικές γραμμές πολύ κατώτερου επιπέδου από τις αντίστοιχες της ΕΑΠ, με πιο γνωστό παράδειγμα τον οικισμό των «Γερμανικών» στην άκρη της Κοκκινιάς (Οικονόμου, 1987).

Ωστόσο, οι πραγματοποιημένες κατοικίες δεν επαρκούν σε καμία περίπτωση και έτσι το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων αυτοστεγάζεται. Ανάμεσα τους είναι πολύ λίγοι εκείνοι που είναι σε θέση να ξεφύγουν από τη λύση της πρόχειρης κατασκευής ενοικιάζοντας ή, ακόμη περισσότερο, αναλαμβάνοντας οι ίδιοι την οικοδόμηση των κατοικιών τους. Στους τελευταίους παρέχονται οικόπεδα και δάνεια ενώ το κράτος αναλαμβάνει τα έργα υποδομής. Οι περιπτώσεις της Νέας Σμύρνης, της Καλλίπολης και της Νέας Καλλικράτειας (στο νότιο άκρο της Πειραιϊκής) ανήκουν σε αυτή την κατηγορία (Οικονόμου, 1987).

Το παράδειγμα της Νέας Σμύρνης είναι χαρακτηριστικό. Σμυρναίοι πρόσφυγες, από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα στην πατρίδα τους, οργανώνονται το 1923 και σε ένα χρόνο πετυχαίνουν την απαλλοτρίωση περιοχής ανατολικά της λεωφόρου Συγγρού. Το 1925 αρχίζει η οικοδόμηση (σύμφωνα με το Σχέδιο Καλλιγά που προέβλεπε μεγαλύτερο πλάτος δρόμων) και το 1928 ο Βενιζέλος υπογράφει σύμβαση με τη γαλλική εταιρεία Société Immobilière du Boulevard Haussmann για την κατασκευή τόσο της υποδομής όσο και των κατοικιών του οικισμού. Το τυπολόγιο κατοικιών που εξέδωσε η τελευταία θα επηρεάσει την οικοδόμηση της Νέας Σμύρνης, παρ' ότι η εταιρεία δε θα αναλάβει τελικά το έργο καθώς θα κηρυχθεί έκπτωτη το 1932. Η οικονομική κρίση ματαιώνει τα σχέδια πρότυπης οικοδόμησης και πολλοί από τους ιδιοκτήτες που δεν έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλευτούν τα οικόπεδά τους αναγκάζονται να τα πωλήσουν σε εύπορους γηγενείς με αποτέλεσμα να χάσει η περιοχή τον αμιγή προσφυγικό χαρακτήρα της και να εξελιχθεί σε μεσοαστική γειτονιά (Οικονόμου, 1987).

Η συντριπτική πλειονότητα των προσφύγων πάντως στεγάζεται πρόχειρα σε άθλιες παράγκες που σε μεγάλο ποσοστό θα παραμείνουν ως και τις αρχές της δεκαετίας του 1970, παρά τον «προσωρινό» χαρακτήρα τους. Παραγκουπόλεις δημιουργούνται κοντά στις «οργανωμένες» προσφυγικές περιοχές, στις παρυφές της

πόλης αλλά και όπου υπάρχει ελεύθερος χώρος, συχνά σε μέρη εντελώς ακατάλληλα. Φτιαγμένες από ευτελή υλικά, αυτές οι τρώγλες στεγάζουν ολόκληρες οικογένειες (Μιχελή, 1992).

Οι παρακουπόλεις εξαλείφθηκαν βαθμιαία, αν και με πολύ αργούς ρυθμούς, σε σημείο που ως και το Φεβρουάριο του 1978¹ περίπου 3.000 αστικές προσφυγικές οικογένειες ζούσαν ακόμη σε παραπήγματα (Μιχελή, 1992).

Γίνεται φανερό από τα παραπάνω πως το κράτος δεν είναι σε θέση να εφαρμόσει με συνέπεια μια συνολική κοινωνική πολιτική στο ζήτημα της στέγασης γενικότερα. Η γενική ασυδοσία που επικράτησε όσον αφορά τις παρεκκλίσεις από τον νόμο «Περί σχεδίων πόλεων» του 1923 επιτρέπει σε τελική ανάλυση σε κάθε ενδιαφερόμενο την ανάληψη οικοδομικών δραστηριοτήτων σχετικών με την κατασκευή κατοικίας και απευθύνεται σε πρόσφυγες και γηγενείς εξίσου.

2.1 Η ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΩΝ

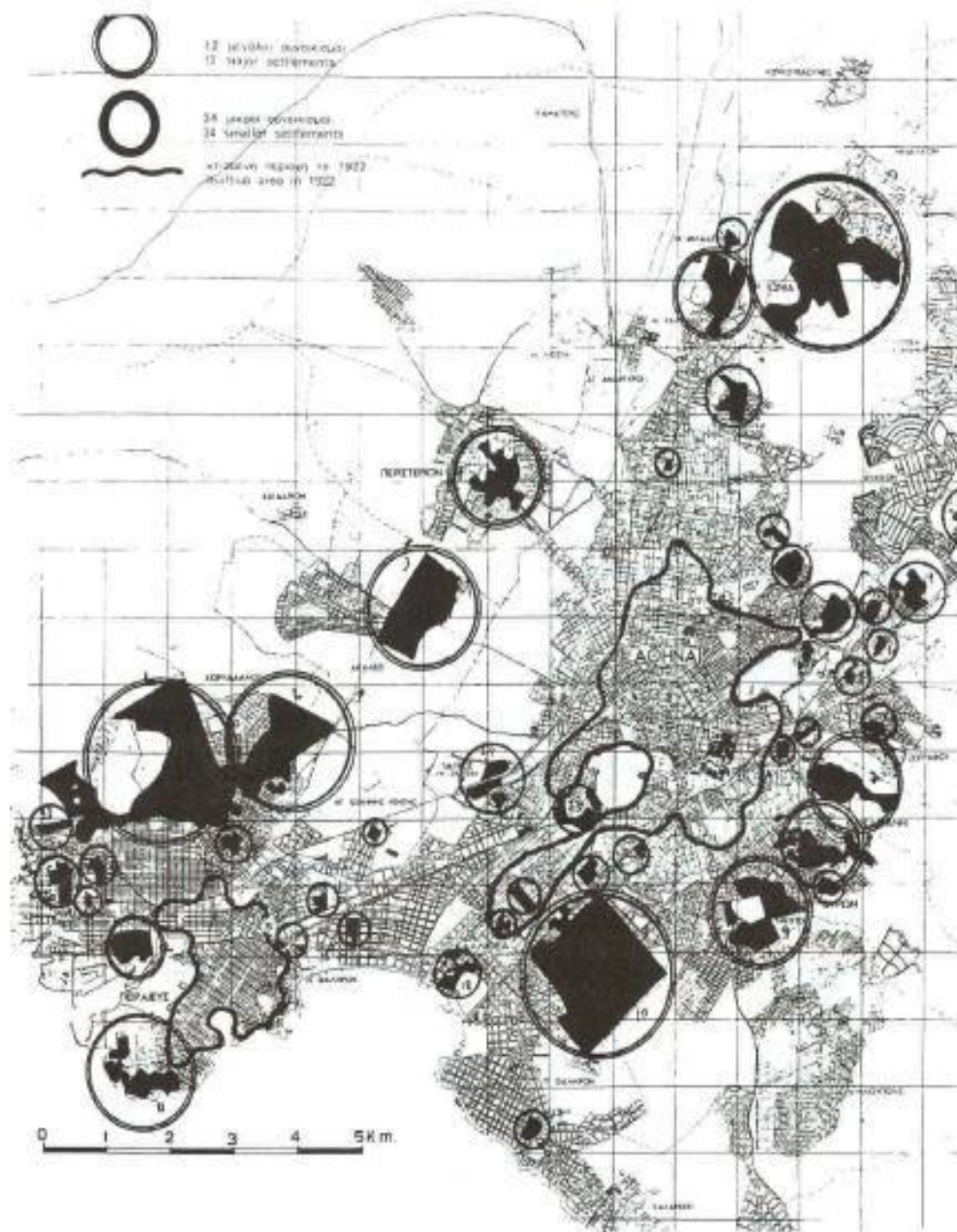
Η στέγαση των προσφύγων σε Αθήνα και Πειραιά κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν. Τουλάχιστον, όσον αφορά τις επίσημες οργανώσεις που ανέλαβαν την αποκατάσταση των προσφύγων, Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων (ΤΠΠ), Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) κτλ. Η επιλογή του χώρου για την εγκατάσταση τους έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εμφανής τόσο ο χωρικός αλλά και ο κοινωνικός διαχωρισμός μεταξύ των ντόπιων κατοίκων. Έτσι δημιουργήθηκαν αμιγείς προσφυγικοί οικισμοί με καθαρά λαϊκό και εργατικό πληθυσμό. Στην Πρωτεύουσα εκτός από το ΤΠΠ και την ΕΑΠ σημαντικό ρόλο έπαιξε η Υπηρεσία Διαχείρισης Αστικών Προσφυγικών Συνοικισμών που ιδρύθηκε με το νομοθετικό διάταγμα της 14/7/1927 και ανέλαβε να ολοκληρώσει τις ημιτελείς κατοικίες του ΤΠΠ στους πρώτους συνοικισμούς που δημιουργήθηκαν σε Αθήνα και Πειραιά. Ένα ακόμη έργο της ήταν τα λεγόμενα “Γερμανικά” στην Κοκκινιά, τα οποία στην ουσία ήταν ξύλινοι οικίσκοι που χρηματοδοτήθηκαν από την Γερμανία η οποία υποχρεώθηκε να επανορθώσει μετά τον πόλεμο (Οικονόμου, 1987).

¹ Διαθέσιμο στις 16 Μαρτίου 2018 σε:

<http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=5944>

Το 1992 και πριν την Μικρασιατική Καταστροφή η Αθήνα και ο Πειραιάς ήταν δύο ξεχωριστά συγκροτήματα. Με την έλευση των προσφύγων και την κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού δημιουργούνται γύρω τους οικισμοί με σκοπό την στέγαση των προσφύγων. Το αποτέλεσμα τελικά είναι η Αθήνα και ο Πειραιάς να ενωθούν ως ένα ενιαίο πολεοδομικό συγκρότημα, μιας και ο κενός χώρος που υπήρχε μεταξύ τους πλέον κατοικείται (βλ. Εικόνα 1). Στο ΤΠΠ και την ΕΑΠ, ανατίθεται από την κυβέρνηση η δημιουργία προσφυγικών κατοικιών στις συνοικίες του Βύρωνα, της Καισαριανής και της Νέας Ιωνίας. Και οι τρεις αυτοί συνοικισμοί απείχαν τουλάχιστον τέσσερα χιλιόμετρα από το κέντρο της Αθήνας, υποδεικνύοντας έτσι την προσπάθεια που έγινε εξαρχής του διαχωρισμού των προσφύγων από τους ντόπιους. “Ήταν ένας ηθελημένος γεωγραφικός διαχωρισμός, από ένα προμελετημένο αποκλεισμό”. Τα επιχειρήματα αυτής της απομάκρυνσης των προσφύγων περιφερειακά των οικισμών, αφορούσαν την εξασφάλιση ομοιογενούς κοινωνικού περιβάλλοντος (οι πρόσφυγες με τους πρόσφυγες και οι ντόπιοι με τους ντόπιους) αλλά και για λόγους καλύτερης υγιεινής και αποφυγής μολυσματικών και επιδημικών ασθενειών. Πέρα από την εξασφάλιση της καλύτερης υγιεινής και την αποφυγή ασθενειών, ομολογουμένως κίνητρα αυτού του χωρικού διαχωρισμού αποτελούσαν η πολιτική χειραγώγηση και η παροχή της βιομηχανίας της Αθήνας και του Πειραιά με φθηνό εργατικό δυναμικό. Είναι το λεγόμενο ‘Gerrymandering’, κατά το οποίο με την αλλαγή των γεωγραφικών ορίων των εκλογικών περιφερειών αλλοιώνεται το αποτέλεσμα. Στην περίπτωση του κόμματος των Φιλελευθέρων εφαρμόστηκε με μία παραλλαγή και αντί να μεταβληθούν τα εκλογικά όρια, επηρέασαν την σύνθεση και την πληθυσμιακή πυκνότητα του οικισμού. Με την εγκατάσταση προσφύγων σε συνοικισμούς γύρω από την πρωτεύουσα υπήρχε η δυνατότητα αλλοίωσης του εκλογικού σώματος και κατά συνέπεια του εκλογικού αποτελέσματος. Οι πρόσφυγες υποστηρίζουν το κόμμα των φιλελευθέρων του Ελευθέριου Βενιζέλου, γιατί χάρις αυτόν ικανοποιήθηκαν αρχικά οι βασικές ανάγκες τους ερχόμενοι στην Ελλάδα, όπως τροφή, στέγη, περίθαλψη και εκτός των άλλων δόθηκαν σε αυτούς αποζημιώσεις και πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Την ίδια μέθοδο ‘Gerrymandering’, χρησιμοποίησε και η κυβέρνηση Τσαλδάρη το 1934, υπό την κανονική του μορφή αλλάζοντας τα όρια των εκλογικών περιφερειών. Όπως βλέπουμε και η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας άσκησε χωροταξική και πολεοδομική πολιτική, για τους δικούς της σκοπούς βέβαια (Οικονόμου, 1987).

Υπήρχε έντονη η παρουσία εργατικών κατοικιών και χώρων παραγωγής από την Δραπετσώνα, τον Σκαρामαγκά, και το Πέραμα μέχρι τον Άγιο Ιωάννη Ρέντη, τον Ταύρο και την Νέα Ιωνία διαχωρίζοντας τόσο γεωγραφικά όσο και κοινωνικό – οικονομικά την Ανατολική από την Δυτική Αττική. Στον Πειραιά από τους πρώτους οικισμούς που χτίζονται κατοικίες είναι η Νέα Κοκκινιά στην οποία ήδη είχαν καταφύγει πρόσφυγες. Με τον ρόλο του ‘πολεοδόμου’ την περίοδο του Μεσοπολέμου η ΕΑΠ συνεχίζει κατά το ΤΠΠ να οικοδομεί εκτός της πόλης. Με αυτό τον τρόπο όμως το 1924 η λαϊκή τάξη, αναπτύσσεται οικιστικά με τυχαία και διάσπαρτη μορφή. Εδώ αρχίζουν να κάνουν την εμφάνιση τους τα αυθαίρετα και η κατάσταση σιγά - σιγά τίθεται εκτός κρατικού ελέγχου. Οικοδομές εμφανίζονται ως τους πρόποδες του Υμηττού, του όρους Αιγάλεω έως και την μονή Πεντέλης. Η οικιστική επέκταση συνεχίζεται στο περιαστικό χώρο και το τοπίο αρχίζει να γεμίζει. Εκτός από την σύνδεση της Αθήνας με τον Πειραιά, αρχίζουν να επηρεάζονται και τα προάστια προς τα οποία ξεκινά να κατευθύνεται ο επιπλέον πληθυσμός. Έως το 1940 τα προάστια θα φιλοξενούν το 43,8% του πληθυσμού της πρωτεύουσας. Πλέον τα προάστια της αστικής τάξης και οι προσφυγικού συνοικισμοί θα αποτελούν δευτερεύοντες πυρήνες γύρω από το πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας και του Πειραιά. Το εγκεκριμένο σχέδιο πόλης το 1920 κάλυπτε 3.264 εκτάρια, έως και το 1940 επεκτάθηκε καλύπτοντας 11.600 εκτάρια. Η επιφάνεια του εγκεκριμένου σχεδίου επεκτάθηκε κατά 25,54%. Αντίστοιχα ο πληθυσμός την περίοδο 1920 – 1940 αυξήθηκε κατά 14,81%. Να σημειωθεί ότι υπήρχαν περιοχές της Αθήνας οι οποίες κατοικούνταν ήδη από το 1920, χωρίς όμως να έχουν ενταχθεί στο εγκεκριμένο σχέδιο πόλης, που δεν συγκαταλέγονται στα παραπάνω ποσοστά. Επομένως η επέκταση ήταν στην πραγματικότητα ακόμα μεγαλύτερη (Οικονόμου, 1987).

Εικόνα 1 Κατανομή των προσφυγικών συνοικιών της Αθήνας μετά το 1922

Πηγή: Διαθέσιμο στις 22 Φεβρουαρίου 2018 σε:

http://www.greekarchitects.gr/site_parts/articles/print.php?article=65&language=gr

2.2 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤΕΓΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Πολλοί υποστηρίζουν πως η πολεοδομική και οικιστική πολιτική της Ελλάδας διαμορφώθηκε κατά την εποχή του Μεσοπολέμου και αυτό γιατί τότε συντάχθηκαν για πρώτη φορά θεμελιώδεις πολεοδομικοί νόμοι. Από αυτούς οι σπουδαιότεροι είναι (Νικολαΐδου, 1991):

- 1) Το ΝΔ 17/7/1923 «Περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών τους κράτους και οικοδομής αυτών», το οποίο δημιούργησε το πλαίσιο του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού.
- 2) Ο νόμος της 15/11/1923 «Περί των οικοδομικών συνεταιρισμών» δημοσίων υπαλλήλων όπως συμπληρώθηκε από τον νόμο 4202/1929. Ο νόμος αυτός απευθυνόμενος κυρίως στους προνομιούχους της εποχής, καθόρισε την λειτουργία του νέου θεσμού των τότε συνεταιρισμών.
- 3) Διάταγμα «Περί γενικού οικοδομικού κανονισμού του κράτους» που καθόριζε για όλη την χώρα κοινούς κανόνες για την δόμηση των κτιρίων.
- 4) Ο ΝΔ 12/5/1925 «Περί ανεγέρσεως ευθυνών οικιών», σημαντικό διάταγμα κυρίως για την λαϊκή κατοικία.
- 5) Τέλος ο νόμος 3741/1929 «Περί της ιδιοκτησίας κατά ορόφους» ο οποίος θεσμοποίησε την οριζόντια ιδιοκτησία.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της εποχής του Μεσοπολέμου και ειδικότερα των ετών 1928 – 1932 είναι η δόμηση πολυώροφων κτιρίων, η εμφάνιση δηλαδή της πολυκατοικίας. Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της, έπαιξε ο νόμος του 1929 περί οριζόντιας ιδιοκτησίας και η εμφάνιση του οπλισμένου σκυροδέματος (μπετόν) στην οικοδόμηση. Από το 3% της συμμετοχής της στο οικιστικό δίκτυο το 1928, φθάνει στο 14,2% το 1937. Έτσι σιγά - σιγά τα παλιά νεοκλασικά κτίρια κατεδαφίζονται, στην θέση τους αναγείρονται πολυκατοικίες και το κέντρο της Αθήνας αρχίζει να αποκτά την μορφή του όπως την ξέρουμε σήμερα. Ενώ στις αρχές του Μεσοπολέμου η πολυκατοικία προοριζόταν για την αστική τάξη, από το 1932 και μετά οι μεσαίες τάξεις εισχώρησαν σε αυτή. Η οικοδόμηση πολυκατοικιών εντάθηκε το διάστημα 1932 – 1941. Οι πρώτες περιοχές όπου εμφανίζονται οι πολυκατοικίες είναι φυσικά οι κεντρικές, εκεί όπου ο πληθυσμός είναι έντονα συγκεντρωμένος. Περίπου 450 πολυκατοικίες κτίστηκαν από το 1930 έως το 1940 στο κέντρο της Αθήνας. Σιγά σιγά

αρχίζει η διαδικασία πώλησης διαμερισμάτων, σε ένα πολύ μικρό ποσοστό όμως οικοδομούνται πολυκατοικίες με σκοπό την πώληση διαμερισμάτων από επιχειρηματίες και σε ακόμα μικρότερο με το σύστημα της αντιπαροχής. Ακόμη και στις πολυκατοικίες υπάρχει κοινωνικός διαχωρισμός, οι εύποροι μένουν στους τελευταίους ορόφους ενώ οι χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις κάτω από αυτούς. Έργο της εποχής του μεσοπολέμου (1932 - 1933) θα είναι και η περίφημη ‘Μπλε Πολυκατοικία’ στα Εξάρχεια, του αρχιτέκτονα Κυριακούλη Παναγιωτάκου για την οποία ο διάσημος Ελβετός αρχιτέκτονας Le Corbusier έγραψε σε τοίχο της ‘c’ est tres beau’ δηλαδή ‘είναι πολύ όμορφη’ (Οικονόμου, 1987).

Εικόνα 2 Η μπλε πολυκατοικία των Εξαρχείων, Πηγή : <http://www.culture2000.tcc.gr/>

Την περίοδο αυτή κάνει την εμφάνιση του στην Αθήνα και ο όρος της ‘κηπούπολης’. Είναι ένας όρος που προήλθε από το εξωτερικό και η σημασία του περιγράφει ένα μοντέλο πολεοδομικού σχεδιασμού το οποίο εφαρμόστηκε αρκετά στην κεντρική και δυτική Ευρώπη ως εναλλακτική λύση πολεοδομικής οργάνωσης που στρέφεται ενάντια στα πρότυπα των μεγάλων πυκνοδομημένων οικιστικών συνόλων και της αλλοίωσης του ανθρώπου με την αποκοπή του από το φυσικό

περιβάλλον στην καθημερινότητα. Στη Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Αθήνα του μεσοπολέμου υπήρξε κατά τον έναν ή τον άλλον τρόπο εφαρμογή της ιδέας της κηπουπόλεως καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα λειτουργικών αναγκών, υπηρετώντας διάφορες κοινωνικές ομάδες κατά ποικίλους τρόπους. Παραδείγματα «προσφυγικών κηπουπόλεων» είναι η Νέα Σμύρνη, Νέα Φιλαδέλφεια κτισμένων με κρατική μέριμνα. (Καυκούλα Κ., 2007)

2.3 ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ: ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Πριν την ανάληψη δράσης από τους οργανισμούς προσφυγικής αποκατάστασης οι πρόσφυγες με ίδια πρωτοβουλία είχαν κατασκευάσει απλές κατοικίες από πέτρες άχυρο και λάσπη. Κατοικίες περιορισμένων δυνατοτήτων που αντικατόπτριζαν και το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό του ανθρωπίνου δυναμικού που συμμετείχε στην ανοικοδόμηση ήταν ανειδίκευτες γυναίκες και παιδιά (Μιχελή, 1992).

Στη συνέχεια όσες κατοικίες χτίστηκαν από το ΤΠΠ ήταν ξύλινες παράγκες με χαρακτήρα προσωρινού καταλύματος, επιρρεπείς στις κακές καιρικές συνθήκες και στην φθορά. Η κατασκευή κρίνεται ως πρόχειρη και κακή ενώ η συντήρηση ήταν ανύπαρκτη. Από την άλλη πλευρά η ΕΑΠ βασίστηκε σε πιο σταθερά πρότυπα. Η κατασκευή των οικισμών διαρθρώθηκε σε 4 τμήματα: αρχιτεκτονικός και στατικός σχεδιασμός, νομικά θέματα, επιθεώρηση και λογιστικά. Η ανοικοδόμηση διεκπεραιώθηκε από τους ίδιους τους πρόσφυγες σε ποσοστό 90%. Τα σπίτια ήταν σε πρώτη φάση πλινθόκτιστα αλλά πολύ γρήγορα οι υπεύθυνοι στράφηκαν σε σταθερές ξύλινες κατασκευές έχοντας συνάψει και συμβάσεις για την εισαγωγή ξυλείας από το εξωτερικό. Παρόλα αυτά και αυτή η τυπολογία κατοικίας εγκαταλείφθηκε αφού θεωρήθηκε ασύμφορη γιατί απαιτούσε συνεχή συντήρηση. Τελικά, η ΕΑΠ κατέληξε στην κατασκευή σπιτιών από εγχώρια πέτρα με επένδυση από σοβά και κεραμοσκεπές. Θεώρησε ότι αυτός ο τύπος κατοικίας συνδύαζε τη μονιμότητα κατασκευής με την φθηνή και εύκολη συντήρηση (Μιχελή, 1992).

Διαμορφώθηκαν έτσι δύο βασικοί τύποι διδύμων κατοικιών, μονώροφη και διώροφη για δύο και τέσσερις οικογένειες αντίστοιχα. Κάθε οικογένεια είχε στην

διάθεση της τρία μικρά δωμάτια το μεγαλύτερο από τα οποία είχε τον ταυτόχρονο ρόλο καθιστικού και υπνοδωματίου. Εξωτερικά τα σπίτια είχαν κιτρινωπό χρώμα με κόκκινες οροφές ενώ διέθεταν και μικρούς κήπους. Παρά το γεγονός ότι τα σπίτια ήταν πανομοιότυπα καταγραφήκαν περίπου 100 παραλλαγές μέχρι το 1930 (Μιχελή, 1992). Σύμφωνα με τον Παπαϊωάννου μερικές από τις επικρατέστερες κατηγορίες εκτός των διδύμων σπιτιών που προαναφερθήκαν ήταν οι ακόλουθες:

1. Μικρές ελεύθερες μονώροφες κατοικίες (τύπος που εφαρμόστηκε συχνά).
2. Στίχους σπιτιών (μονώροφα ή διώροφα για έξι, οκτώ, δέκα ή δώδεκα οικογένειες κατά όροφο ανά μονάδα κατοικίας όπως στην Καισαριανή).
3. Ελεύθερα σπίτια (διώροφα για μία ή δύο οικογένειες για πιο εύπορους πρόσφυγες, όπως στον οικισμό της Νέας Φιλαδέλφειας).
4. Τριώροφες πολυκατοικίες, οι οποίες ανοικοδομήθηκαν από το Υπουργείο Πρόνοιας για την στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων τις δεκαετίες 1930 – 1940 με βάση τις αρχές του Μοντέρνου κινήματος (όπως για παράδειγμα: τα συγκροτήματα προσφυγικών πολυκατοικιών στην Λεωφόρο Αλεξάνδρας).

Από το 1927 και έπειτα το υπουργείο Πρόνοιας που ήδη είχε αναπτύξει κατασκευαστική δραστηριότητα ιδρύει την υπηρεσία διαχείρισης αστικών προσφυγικών συνοικισμών η οποία αναλαμβάνει και νέες κατασκευές χαμηλότερου επιπέδου σε σχέση με αυτές της ΕΑΠ με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον οικισμό των γερμανικών στην Κοκκινιά (Τζανακάρης, 2009).

Εικόνα 3 Προσφυγικός Οικισμός στην Καισαριανή, Πηγή : ΚΜΑ

Εικόνα 4 Προσφυγικός Οικισμός Πολυγώνου, Πηγή : ΚΜΑ

2.4 ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

Οι συνθήκες στέγασης στους προσφυγικούς οικισμούς ήταν πάρα πολύ δύσκολες. Η υδροδότηση αποτελούσε ίσως το σημαντικότερο πρόβλημα των νέων οικισμών γιατί συνδεόταν με την εξάπλωση των μολυσματικών ασθενειών όπως η φυματίωση και η ελονοσία που μάστιζαν τον εγκατεστημένο πληθυσμό. Η ΕΑΠ σαν λύση αποφασίζει να ανοίξει πηγάδια στους οικισμούς της. Το μέτρο κρίνεται προσωρινό και ανεπαρκές καθώς ο πληθυσμός αυξάνεται και τελικά το νερό μεταφέρεται από ιδιωτικές πηγές και πωλείται στους πρόσφυγες. Οι εγκαταστάσεις υγιεινής αποτελούνται αρχικά από κοινά αποχωρητήρια και σταδιακά γίνεται δυνατό κάθε κατοικία να έχει ξεχωριστό αποχωρητήριο. Η σημασία της έλλειψης καταλλήλου αποχετευτικού δικτύου έγινε ιδιαίτερα αισθητή στις μεγάλες πλημμύρες της Καισαριανής και του Βύρωνα. Η ΕΑΠ έχοντας κατανοήσει την σχέση μεταξύ συνθηκών στέγασης και εκδήλωσης ασθενειών ιδρύει το 1925 την υγειονομική της υπηρεσία και με την βοήθεια της ΚΤΕ κατασκευάζει στους οικισμούς μικρές ιατρικές μονάδες (Τζανακάρης, 2009).

Η ΕΑΠ ήταν ο οργανισμός που έκανε την πρώτη πρόταση συγκοινωνιακής ένωσης των νέων οικισμών με τα υπάρχοντα κέντρα. Συγκεκριμένα πρότεινε την επέκταση του υπάρχοντος οδικού δικτύου έτσι ώστε να ενωθεί η Αθήνα με την Κοκκινιά. Ωστόσο η προτεραιότητα σε έργα οδοποιίας δόθηκε στην επαρχία και τους αντίστοιχους αγροτικούς συνοικισμούς και έτσι ελάχιστες τέτοιες πρωτοβουλίες ακολούθησαν με αποτέλεσμα οι προσφυγικοί συνοικισμοί γύρω από το κέντρο της Αθήνας να αντιμετωπίσουν μακροχρόνια προβλήματα (Τζανακάρης, 2009).

Άλλωστε, σοβαρό ήταν και το ζήτημα της ανεπάρκειας του χώρου στα παραπήγματα. Σε πολλές περιπτώσεις, όπως το Δουργούτι στο Νέο Κόσμο, η εγκατάσταση των προσφύγων στην περιοχή δεν ήταν οργανωμένη. Οι πρόσφυγες για να επιλύσουν το πρόβλημα διαθεσιμότητας του μικρού χώρου επέκτειναν την κατοικία τους ενώνοντάς την με μια γειτονική, που ήταν κενή. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκαν πολλές παράγκες ή πρόχειρα παραπήγματα, σε περιοχές, όπως τα Κουντουριώτικα, το Πεδίον του Άρεως, τη Δραπετσώνα, την Καλλιθέα, τα Σφαγεία. Εγκατάσταση των προσφύγων έγινε και σε ξύλινα παραπήγματα των πολεμικών επανορθώσεων που παραχωρούσε το κράτος, τα λεγόμενα «γερμανικά» (Περιστέρη,

Κοκκινιά) (Μαγγιώρος και Αναγνωστόπουλος,2017:14). Οι πρόσφυγες όταν ξεκίνησε η κατασκευή των παραπηγμάτων «εξαπάτησαν» το συνεργείο των μηχανικών και του υπέδειξαν να οικοδομήσει παραπήγματα και εκτός των ορίων της απαλλοτριωμένης έκτασης, έχοντας βλέψεις επέκτασης του συνοικισμού (Τουλούπη και Μαρούγκα, 2010:106). Αν και ο Πρόεδρος και τα μέλη του Συλλόγου μηνύθηκαν για αυτή τους την ενέργεια, εκ των υστέρων αθωώθηκαν αφού βρέθηκαν προ τετελεσμένου γεγονότος (Μουστάκης,1997).

Η κύρια χρήση των οικιστικών κατοικιών είναι οικιστική. Οι πρόσφυγες πολλές φορές ως προς την οικιστική τους ανάπτυξη ακολουθούσαν το προσωπικό σχέδιο κατασκευής σπιτιών του κάθε εργολάβου. Έτσι, εξηγείται η διαφορά των οικιστικών προσφυγικών κατοικιών μεταξύ τους, ώστε να καλυφθεί η ανεπάρκεια του χώρου. Μάλιστα, σε περιοχές όπως η Νέα Ιωνία ή ο Κορυδαλλός, ο διαθέσιμος χώρος εγκατάστασης των προσφύγων γίνονταν σε οικόπεδα, τα οποία δεν ακολουθούσαν πάντοτε τοπογραφικά το ιπποδάμειο σύστημα, διότι μεγάλος ήταν ο όγκος των αυθαιρέτων. Στα αυθαίρετα των οικιστών γίνεται ό,τι και σε κάθε άλλη αυθαίρετη δόμηση στην Αθήνα, δηλαδή η προσπάθεια διανομής της κατελιμμένης γης, όπου ενστικτωδώς αφήνονται ελάχιστες ελεύθερες δίοδοι σε ένα γενικό «ιπποδάμειο» σύστημα, που συνήθως είναι προέκταση των παρυφών της πόλης, όπου προσκολλώνται τα αυθαίρετα (Σάσεν,2001). Ο Γ. Αραχωβίτης (2005:58) γράφει για εκείνη την περίοδο ότι “Τα αυθαίρετα ανήκουν στην ιστορία, όχι σαν μεμονωμένες εκδηλώσεις αλλά σαν φαινόμενο. Ήταν το τελευταίο δείγμα μιας μικτής παραγωγής κατοικίας, εφαρμοσμένης από μια ομάδα ανθρώπων που η οικονομική τους κατάσταση και η χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας τους οδήγησε σε αυτόν τον τρόπο κάλυψης της ανάγκης τους για στέγαση. Οι μεγαλύτερες δυνατότητες απασχόλησής τους και η αύξηση παραγωγικότητάς τους θα φέρει και το τράβηγμα από την προσωπική συμμετοχή στην παραγωγή της κατοικίας και θα την περιορίσει στην επιλογή του εξοπλισμού της, όπως άλλωστε συμβαίνει και στο μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού στις πόλεις. Ο Fr. Engels έλεγε αναφορικά με αυτό το ζήτημα “Οι προλεταριακοί οικισμοί είναι κρυμμένοι από τα ευαίσθητα μάτια των συγχρόνων τους, όσο καιρό στέκονται στη θέση τους και όταν γκρεμίζονται η πολεοδομική αναβάθμιση εξαιρείται ακόμη και αν οι κάτοικοι τους μείνουν άστεγοι” (Τουλούπη και Μαρούγκα,2010:69).

2.5 ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Προς αποφυγήν της εκμετάλλευσης των προσφύγων θεσπίστηκαν νόμοι που όριζαν τα εξής: Κάθε προσφυγική οικογένεια έχει δικαίωμα να αποκτήσει κατοικία στους συνοικισμούς που κτίζει το Υπ. Πρόνοιας, εκτός αν έχει δικό της σπίτι ή πήρε γεωργικό κλήρο. Η τιμή της κατοικίας πληρώνεται σε 15 χρόνια, με άτοκες δόσεις και ορίζεται στα 70% απ' όσο δαπανήθηκε για το οικόπεδο και την κατασκευή χωρίς να λογαριαστούν γενικά έξοδα, ύδρευση, οδοποιία και επίβλεψη στην εκτέλεση. Αντί μετρητά είναι δεκτές στην ονομαστική τους αξία και οι ομολογίες που δόθηκαν στους πρόσφυγες ως αποζημίωση για την ανταλλάξιμη περιουσία που είχαν αφήσει στην πατρίδα τους. Όταν κατατεθεί το 10% από το τίμημα, το Υπουργείο Πρόνοιας δίνει προσωρινό παραχωρητήριο που αποτελεί τίτλο για τη μεταγραφή της κυριότητας και την εγγραφή υποθήκης από το δημόσιο. Το οριστικό παραχωρητήριο δίνεται όταν πληρωθούν όλες οι δόσεις. Το καθεστώς αυτό προκάλεσε το ιδιοκτησιακό “μπλέξιμο” στα πλινθόκτιστα που περιπλέχθηκε ακόμη περισσότερο από τα κληρονομικά που ήταν άγραφα. Τα επτά πρώτα χρόνια από την παραχώρηση δεν επιτρέπεται να νοικιάζεται ολόκληρη η κατοικία ούτε να μεταβιβαστεί η κυριότητα ή να εγγραφεί νέα υποθήκη ή να γίνει συντηρητική κατάσχεση. Στους πρόσφυγες που θέλουν να φτιάξουν οι ίδιοι την κατοικία τους και συγκροτούν οικοδομικούς συνεταιρισμούς, το κράτος παραχωρεί οικόπεδα με τον όρο, όμως, να χτίσουν, πριν περάσει ένας χρόνος. Επίσης, δίνει βοηθήματα μέχρι 30.000 δρχ. σε κάθε συνetaίρο που δαπάνησε σε οικοδομικές εργασίες ή κατέθεσε σε αναγνωρισμένη τράπεζα το μισό από την αξία της οικοδομής (Τζανακάρης, 2009).

2.6 ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΕΓΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Η αιφνιδιαστική άφιξη των προσφύγων και η άμεση ανάγκη αντιμετώπισης του στεγαστικού τους προβλήματος, εγκαίνιασε το κεφάλαιο της κοινωνικής κατοικίας στην ελληνική ιστορία. Το ΝΔ 12.5.1925 «περί ανεγέρσεως ευθηνών κατοικιών» θέτει τα θεμέλια προς αυτήν την κατεύθυνση. Μια σειρά ιστορικών γεγονότων όπως η επιστροφή του Βενιζέλου στην εξουσία το 1928 και η υπογραφή

της σύμβασης της Άγκυρας το 1930, βεβαιώνουν την οριστική εγκατάσταση των προσφύγων στον ελλαδικό χώρο και άρουν το ψυχολογικό εμπόδιο της προσωρινότητας που αποτελούσε τροχοπέδη στην ενσωμάτωση και αφομοίωση των προσφύγων από τον εγχώριο πληθυσμό. Έτσι κυρίαρχη και κοινή βούληση όλων των πολιτικών παρατάξεων είναι πλέον η ομαλή ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω της διάδοσης της ιδιοκατοίκησης και της αποκατάστασης των προσφύγων ως ‘αξιοπρεπών’ ιδιοκτητών (Ψυχράμης, 2011).

Παρ’ όλα αυτά η ΕΑΠ μέχρι το 1930 κατασκευάζει μονώροφα και διώροφα κτίρια κατά το αγγλικό και βέλγικο πρότυπο χωρίς να εξετάζει διόλου την πιθανότητα κατασκευής πολυώροφων οικοδομημάτων. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία για τα έτη 1927, 1928 και 1929 καταμετρούνται 48 τετραώροφα, 14 πενταώροφα, 3 εξαώροφα και ένα επταώροφο κτίσμα, έναντι 3.363 μονώροφων, 1 070 διωρόφων και 264 τριώροφων κτισμάτων, συνολικά στην Ελλάδα. (Γρυλλής, 2009:14)

Από το 1930 και έπειτα αρχίζει να δημιουργείται μια θετική στάση αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων όσον αναφορά την ανέγερση πολυώροφων κτιρίων, αφού θεωρήθηκε αντίδοτο στην άναρχη επέκταση της πόλης και στην ‘παραγκοποίηση του εσωτερικού της’. Η τάση αυτή αντιμετώπισε σημαντικές αντιρρήσεις στο θέμα της ανεπάρκειας σε επίπεδο τεχνογνωσίας και χρηματοδότησης που ήταν απαραίτητη για τέτοιου είδους έργα. Παρόλα αυτά η επιστημονική κοινότητα των πολιτικών μηχανικών και των αρχιτεκτόνων της εποχής δίνει τις απαντήσεις με επιτυχημένες παρουσιάσεις ειδικών κατασκευών σε συνέδρια του εξωτερικού. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε ιδανικό αντίβαρο στην αθρόα χορήγηση αδειών εξασκήσεως επαγγέλματος σε πρόσωπα άσχετα με τις οικοδομικές τέχνες για την εξυπηρέτηση μικροπολιτικών συμφερόντων με το πρόσχημα της τόνωσης της απασχόλησης (Ψυχράμης, 2011).

Γίνεται φανερό λοιπόν πως το κράτος δεν κατάφερε να εφαρμόσει μια συνολικά συνεπή στάση στο ζήτημα της κοινωνικής στέγασης και αυτό εξαργυρώθηκε με πληθώρα προβλημάτων τις δεκαετίες που ακολούθησαν (Ψυχράμης, 2011).

3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Στην πολεοδομική νομοθεσία ο όρος «ανάπλαση» αναφέρεται για πρώτη φορά στη δεκαετία του 1970, εποχή κατά την οποία τέθηκαν οι βάσεις, ειδικότερα μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, της θεσμοθέτησης του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού και έγιναν προσπάθειες για την αναβάθμιση της οικιστικής πολιτικής (Νικολαΐδου, 1993).

Η ανάπλαση καθιερώνεται ως έννοια με νομικό περιεχόμενο για πρώτη φορά από το ν. δ. 1003/71 «περί ενεργού πολεοδομίας» όπου ορίζεται ως πολεοδομική εξυγίανση και εκσυγχρονισμός συνόλου ή μέρους ενός οικισμού (Νικολαΐδου, 1993).

Μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, καταργείται αυτό το ν. δ. και αντικαθίσταται από το ν. 947/1979 «περί οικιστικών περιοχών», στον οποίο αναφέρεται ο όρος «αναμόρφωση», το οποίο φαίνεται να είναι ταυτόσημο με εκείνο της ανάπλασης. Παράλληλα, ο νόμος αυτός εισάγει και τις Ζώνες Αστικού Αναδασμού. Ο αναδασμός συνίσταται στην εισφορά και συνένωση των ιδιοκτησιών που περιλαμβάνονται στην περιοχή και στην αναδιανομή τους, υπό τη μορφή πολεοδομημένης γης ίσης αξίας στους αρχικούς ιδιοκτήτες, μετά την αφαίρεση των εισφορών γης για τη δημιουργία κοινόχρηστων χώρων. Παρά το γεγονός ότι ο νέος αυτός νόμος δίνει τη δυνατότητα για μια ελεγχόμενη πολεοδομική ανάπτυξη, καθώς και μια εκτεταμένη επέμβαση σε περιοχές με προβληματικό ιδιοκτησιακό καθεστώς, παρέμεινε ανενεργός για πάνω από 10 χρόνια (Νικολαΐδου, 1993).

Στο πνεύμα του κρατικού παρεμβατισμού, το 1973 ιδρύθηκε από την Εθνική Κτηματική Τράπεζα η «ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ Εταιρεία Ενεργού Πολεοδομίας ΑΕ» και το 1976 ιδρύθηκε η Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ). Οι φορείς αυτοί λειτουργούσαν με τους κανόνες ιδιωτικής οικονομίας, αλλά ανήκαν εξ ολοκλήρου στο Δημόσιο ή σε Κρατικές Τράπεζες (Νικολαΐδου, 1993).

Το 1978 δημοσιεύεται το π. δ. 4/19/1978, το οποίο αναφέρεται, στην εφαρμογή μελετών ανάπλασης, ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων, οικισμών ή περιοχών αυτών και στον καθορισμό των υποχρεώσεων των παρόδιων ιδιοκτητών. Η ανάπλαση στο διάταγμα αυτό αποβλέπει κυρίως σε διαμόρφωση κοινόχρηστων

χώρων για πολεοδομικούς σκοπούς, με ενδεχόμενη και περιορισμένη επέμβαση στα κτίρια (Νικολαΐδου, 1993).

Το 1983 ψηφίζεται ο νέος οικιστικός νόμος 1337/83, «Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις». Ο νόμος αυτός ρυθμίζει τις εντάξεις περιοχών στο σχέδιο πόλης ή επεκτάσεις του σχεδίου, καθώς επίσης σημαντικές τροποποιήσεις εντός του σχεδίου, εφόσον πρόκειται για προβληματικές περιοχές ή πολεοδομικά συγκροτήματα της πόλης που απαιτούν αναμόρφωση. Επίσης, ο νόμος αυτός λειτούργησε ως εξέλιξη του ν.947/1979 προβλέποντας στο κεφάλαιο Α τις επεκτάσεις σχεδίων πόλεων και πιο εξειδικευμένα τις Ζώνες Ενεργού Πολεοδομίας και Αστικού Αναδασμού καθώς και τις Ζώνες Ειδικής Ενίσχυσης και Ειδικών Κινήτρων με στόχο :

α) την επέκταση εγκεκριμένων σχεδίων πόλεων, καθώς και οικισμών που υπάρχουν πριν από το 1923,

β) η ένταξη σε πολεοδομικό σχέδιο και η επέκταση οικισμών μεταγενέστερων του 1923 που στερούνται εγκεκριμένου σχεδίου,

γ) η ένταξη σε πολεοδομικό σχέδιο περιοχών, για την εξυπηρέτηση άλλων χρήσεων πλην της κατοικίας.

Η ιδεολογία αυτής της περιόδου φαίνεται να διχάζεται ανάμεσα σε ένα έντονο κρατικό παρεμβατισμό του τύπου των ριζικών αναπλάσεων από ευρύτερη κλίμακα παρέμβασης (ΖΕΠ) ως και σημειακές παρεμβάσεις (ΖΕΕ) και στην εφαρμογή των κανονιστικών όρων δόμησης και παροχής χρηματοδοτικών κινήτρων για την ανάπλαση (ΖΕΚ, ενεργό πολεοδομικό τετράγωνο, κ.ά.). Παράλληλα, επιδιώκεται η συναίνεση των ενδιαφερομένων κατοίκων της περιοχής με τη θεσμοθέτηση μηχανισμών συμμετοχής τους στις διαδικασίες για τη λήψη των αποφάσεων, όπως η Πολεοδομική Επιτροπή Γειτονιάς και η Γενική Συνέλευση του Ενεργού Οικοδομικού Τετραγώνου (Νικολαΐδου, 1993).

Στην πράξη φάνηκε ότι δεν υπήρχε πρόθεση εφαρμογής των διατάξεων που προέβλεπαν παρεμβατικές αναπλάσεις, ακόμη και σε μικρή κλίμακα. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι μελέτες που συντάχθηκαν στα πλαίσια της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ), αγνόησαν εντελώς τη φιλοσοφία των αναπλάσεων και των σχετικών διατάξεων και περιορίστηκαν στις

συμβατικές χαράξεις των ρυμοτομικών γραμμών, τακτοποιήσεις, προσκυρώσεις και καθορισμό κοινοχρήστων, κοινωφελών και ιδιόκτητων χώρων εφαρμόζοντας μόνο τις νέες ρυθμίσεις για την εισφορά σε γη και χρήμα (Νικολαΐδου, 1993).

Ο νέος οικιστικός νόμος 2508/97 με τίτλο «Βιώσιμη Οικιστική Ανάπτυξη των Πόλεων και Οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις», έρχεται ως συνέχεια και συμπλήρωση του Ν. 1337/83 με την φιλοδοξία να αποτελέσει ένα νέο ευέλικτο και αποτελεσματικό εργαλείο για την επέκταση, ανάπλαση και γενικότερα αναβάθμιση και προστασία των πόλεων και οικισμών της χώρας (Νικολαΐδου, 1993).

Συγκεκριμένα ο νόμος θέτει ένα γενικό πλαίσιο πολεοδομικών αρχών, κατευθύνσεων, όρων και διαδικασιών για τη μελλοντική οργάνωση και ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας, με σκοπό να συμβάλει αποφασιστικά στην αναβάθμιση του οικιστικού περιβάλλοντος, καθώς και την εξασφάλιση και διατήρηση της βιωσιμότητας (αειφορίας) των πόλεων, των οικισμών και της ευρύτερης περιοχής τους (Νικολαΐδου, 1993).

Σύμφωνα με τον ορισμό του νόμου, «ανάπλαση περιοχής είναι το σύνολο των κατευθύνσεων, μέτρων, παρεμβάσεων και διαδικασιών πολεοδομικού, οικονομικού και ειδικού αρχιτεκτονικού χαρακτήρα, που προκύπτουν από σχετική μελέτη και που αποσκοπούν κυρίως στη βελτίωση των όρων διαβίωσης των κατοίκων, τη βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος, την προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών, ιστορικών – μορφολογικών και αισθητικών στοιχείων και χαρακτηριστικών της περιοχής» (Στεφάνου, Χατζοπούλου, & Νικολαΐδου, 1995).

Οι περιοχές ανάπλασης ορίζονται στα αντίστοιχα ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ή Ρυθμιστικά Σχέδια, ή καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ, όταν συντρέχουν σε αυτές ιδιαίτερα προβλήματα οικιστικής υποβάθμισης που δε μπορούν να αντιμετωπιστούν με τα συνήθη πολεοδομικά μέσα. Τέτοια προβλήματα είναι μεγάλες κτιριακές πυκνότητες και ελλείψεις κοινοχρήστων και κοινωφελών χώρων, συγκρούσεις χρήσεων γης, έλλειψη προστασίας πολιτιστικών στοιχείων, εντεινόμενη υποβάθμιση αισθητικής και φυσικών στοιχείων και σοβαρά προβλήματα στο απόθεμα των κατοικιών. Τα σχέδια αυτά όμως χαρακτηρίζονται από την απουσία ρυθμίσεων σχετικά με την οικονομική και κοινωνική βιωσιμότητα των παρεμβάσεων (Στεφάνου, Χατζοπούλου, & Νικολαΐδου, 1995).

Η διαδικασία ανάπλασης της περιοχής γίνεται με πρωτοβουλία (Στεφάνου, Χατζοπούλου, & Νικολαΐδου, 1995):

- α) του οικείου οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτης βαθμίδας
- β) του οικείου συμβουλίου της περιοχής, αν αυτή εμπίπτει στα όρια δύο ή περισσότερων οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτης βαθμίδας
- γ) της οικείας νομαρχιακής αυτοδιοίκησης
- δ) του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
- ε) της Δ. Ε .Π. Ο .Σ.
- στ) του οικοδομικού συνεταιρισμού προκειμένου για την έκταση του.

Η καινοτομία του νόμου αυτού είναι η δημιουργία του πρώτου στην Ελλάδα θεσμικού πλαισίου για αναπλάσεις και αναμορφώσεις εντός σχεδίου υποβαθμισμένων περιοχών, πολεοδομικών ενοτήτων ή τμημάτων τους, οι οποίες χαρακτηρίζονται από προβληματικές πολεοδομικές συνθήκες. Για πρώτη φορά η κύρια έμφαση σε έναν οικιστικό νόμο μετατοπίζεται από τις επεκτάσεις σχεδίων πόλεως προς τη διαχείριση του σχεδιασμού στις περιοχές εντός σχεδίου με στόχο και κατεύθυνση την πολεοδομική και περιβαλλοντική τους αναβάθμιση (Στεφάνου, Χατζοπούλου, & Νικολαΐδου, 1995).

Επιχειρήθηκαν και υλοποιήθηκαν αναπλάσεις προσφυγικών περιοχών όπως η Νέα Φιλαδέλφεια, η Καισαριανή και ο Ταύρος, από τους ενδιαφερόμενους Δήμους και τη ΔΕΠΟΣ. Βασικός στόχος των προγραμμάτων αυτών υπήρξε η επανεγκατάσταση όλων των ιδιοκτητών στην ίδια περιοχή σε νέες κατοικίες με σαφώς βελτιωμένα πρότυπα, χωρίς να αντιμετωπιστεί όμως και το πρόβλημα ένταξης των ενοικιαστών στα προγράμματα αυτά. Το κυρίαρχο πρόβλημα αυτών των περιοχών είναι το ιδιόμορφο ιδιοκτησιακό καθεστώς (ανυπαρξία τίτλων κυριότητας, ύπαρξη πολλών κληρονόμων, κλπ.), καθώς και το γενικότερο χαρακτηριστικό γνώρισμα που συναντάμε στον ελληνικό χώρο, των πολλών μικρών ιδιοκτησιών που προκαλεί δυσκολίες στην εφαρμογή των προγραμμάτων μια και δεν υπάρχουν ευέλικτες μορφές αντιμετώπισης μέσω της νομοθεσίας (Αστικός Κώδικας). Ο συνδυασμός των παραπάνω προβλημάτων, με το γεγονός ότι κατοικίες και οικοπέδα

ανήκουν στους οικιστές, οδηγεί συχνά σε υιοθέτηση διαδικασιών άλλων από αυτών της απαλλοτρίωσης, εξίσου όμως προβληματικών ως προς την εφαρμογή τους όπως, για παράδειγμα, της σύστασης αναγκαστικού συνεταιρισμού (Στεφάνου, Χατζοπούλου, & Νικολαΐδου, 1995).

Οι μέχρι τώρα αναπλάσεις που υλοποιήθηκαν ή βρίσκονται ακόμη στα σχέδια, δεν προέκυψαν από ένα συνολικό πρόγραμμα ανάπλασης του κέντρου. Ήταν ανεξάρτητες μεταξύ τους και ορισμένες από αυτές αποσπασματικές. Δε θεωρήθηκαν ως μια ενότητα, ώστε να υπάρξει συσχετισμός των νέων χρήσεων που θα δημιουργούσαν τους πόλους έλξης για τους κατοίκους της Αθήνας και θα αναβάθμιζαν επομένως την ποιότητα ζωής (Στεφάνου, Χατζοπούλου, & Νικολαΐδου, 1995).

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και σε όλη τη δεκαετία του 1950, οι ριζικές αναπλάσεις για την ακρίβεια ανοικοδομήσεις, ήταν η συνηθέστερη, αν όχι η μοναδική, μορφή επέμβασης στις δομημένες περιοχές, κυρίως στις χώρες που είχαν υποστεί καταστροφές ανεξαρτήτως από το κοινωνικοοικονομικό τους σύστημα.

Προγράμματα ριζικών αναπλάσεων, έγιναν στα πλαίσια της κρατικής οικιστικής πολιτικής με φορείς το δημόσιο, τους Δήμους ή κοινωφελείς επιχειρήσεις και προωθήθηκαν με διάφορα κίνητρα όπως ευνοϊκή χρηματοδότηση, επιχορηγήσεις κ.ά. (Νικολαΐδου, 1993).

Τα προγράμματα των ριζικών αναπλάσεων είχαν μεγάλες δυσκολίες κυρίως στο ιδιοκτησιακό καθεστώς που διέπει την περιοχή και προϋποθέτει εφαρμογή συστημάτων αναγκαστικών απαλλοτριώσεων, αστικού αναδασμού, μεταφοράς συντελεστή δόμησης κ.ά. Αυτό και μόνο καθιστά σχεδόν αδύνατη την εφαρμογή τους καθώς πέρα από το ιδιόμορφο ιδιοκτησιακό καθεστώς (ανυπαρξία τίτλων κυριότητας, ύπαρξη πολλών κληρονόμων, κλπ.). Επιπλέον υπάρχει και το γενικότερο χαρακτηριστικό γνώρισμα που συναντάμε στον ελληνικό χώρο, των πολλών μικρών ιδιοκτησιών, το οποίο προκαλεί δυσκολίες στην εφαρμογή των προγραμμάτων μια και δεν υπάρχουν ευέλικτες μορφές αντιμετώπισης μέσω της νομοθεσίας (Αστικός Κώδικας).

Τα προβλήματα που συναντώνται συνήθως και μπορεί να προκαλέσουν την ανάγκη για ανάπλαση σε μια δομημένη περιοχή μπορούν να χωριστούν συνοπτικά σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες (Νικολαΐδου, 1993):

1. Προβλήματα κελύφους.

Αναφέρονται στην παλαιότητα και ενδεχομένως ακαταλληλότητα για χρήση του κτιριακού όγκου που διαθέτει μια περιοχή. Πρόκειται λοιπόν για περιοχές που παρουσιάζουν προβληματικές στεγαστικές συνθήκες και εξοπλισμό μέσα στα κτίρια, ή ανεπαρκή τεχνική και κοινωνική υποδομή οπότε χαρακτηρίζονται από εντεινόμενη υποβάθμιση της αισθητικής και εν γένει ποιότητας του δομημένου περιβάλλοντος της περιοχής, καθώς και των φυσικών της στοιχείων.

2. Προβλήματα ανθρώπινου δυναμικού.

Τα προβλήματα αυτής της κατηγορίας είναι οικονομικοκοινωνικής τάξης δηλ. αναφέρονται κατά κανόνα στις ανάγκες των κοινωνικών και οικονομικών δεδομένων που οφείλονται στην υποβάθμιση ή αναβάθμιση της περιοχής. Οι υψηλοί δείκτες ανεργίας, η ύπαρξη φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού λόγω ανομοιογένειας του πληθυσμού, και το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού είναι μερικά από τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα μιας περιοχής.

3. Προβλήματα χρήσεων γης.

Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τα προβλήματα υποβάθμισης χρήσεων ή προβλήματα που προκύπτουν εξαιτίας των συγκρούσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα σε υπάρχουσες χρήσεις σε μια περιοχή οπότε οδηγούν στην ανάγκη ανάπλασης ολόκληρης της περιοχής. Η χωροθέτηση ανθυγιεινών ή επικίνδυνων για το περιβάλλον δραστηριοτήτων, ως γνωστό, συντελεί στην υποβάθμιση μιας περιοχής. Επίσης, εδώ ανήκει και η έλλειψη κοινόχρηστων χώρων και χώρων για κοινωφελείς εγκαταστάσεις.

4. Ελλιπής προστασία και ανάδειξη των ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων και χαρακτηριστικών της περιοχής.

Πρόκειται για περιοχές με πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά που έχουν χάσει την ταυτότητά τους και χαρακτηρίζονται από μια εικόνα γενικής υποβάθμισης που λειτουργεί αρνητικά για την περιοχή.

4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ – ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΑΥΡΟΥ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πολύπλοκη σχέση εργασίας και κατοικίας αποτελεί σαφώς ένα φαινόμενο το οποίο έχει εμφανιστεί από πολύ παλιά και συγκεκριμένα από την εποχή του Μεσαίωνα. Για να ορίσουμε γενικότερα την έννοια της εργατικής τάξης μπορούμε να πούμε ότι: «Με το γενικό όρο εργατική τάξη χαρακτηρίζεται το σύνολο των εμμίσθων εργατών μιας κοινωνίας που ο βιοπορισμός τους εξαρτάται από κάποια μορφή οικονομικού συστήματος. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι ότι το σύνολο των εργατών αυτών δεν συμμετέχει ιδιοκτησιακά στα μέσα παραγωγής του συστήματος αλλά και ούτε στη διαχείριση αυτού. Έτσι τα άτομα που συνιστούν την εργατική τάξη είναι υποχρεωμένα να πωλούν ή, κατά σύγχρονη αντίληψη, να νοικιάζουν την εργατική τους δύναμη ή τέχνη, στους κατόχους των μέσων παραγωγής του κάθε συστήματος ή στους εκάστοτε διαχειριστές αυτού» (Λεοντίδου, 2013).

Οι εργατικές κατοικίες χαρακτηρίζονται πολεοδομικά από τη σχετική απομάκρυνσή τους από τον κύριο ιστό της πόλης, το κέντρο της και από το χαμηλό κόστος κατασκευής. Στις περιοχές των εργατικών κατοικιών από παλαιότερα μέχρι και σήμερα συνηθίζεται η κατοίκηση ακριβώς του ορισμού της εργατικής τάξης, που λόγω μειωμένου εισοδήματος, κατοικεί σε διαμερίσματα ή οικίες στο εσωτερικό του εργατικού συγκροτήματος, που είτε μισθώνονται είτε δίδονται με την μορφή δωρεάς σε οικογένειες εργατών από το κράτος.

Δυστυχώς, τα τελευταία 50 χρόνια ειδικότερα, που εξαπλώθηκε ο θεσμός της εργατικής κατοικίας στην Ελλάδα, οι κατασκευές λόγω του χαμηλού κόστους καθώς και της αδυναμίας συντήρησης από τους κατοίκους τους, παρουσιάζουν μεγάλα προβλήματα όχι μόνο εμφανισιακά (φθορές στα κατασκευαστικά υλικά, μη βιώσιμες συνθήκες διαβίωσης σε δυσμενή καιρικά φαινόμενα) αλλά και θέματα που αφορούν τις ίδιες τις κατοικίες, την διάταξη τους εσωτερικά, το μικρό μέγεθός τους και την δυσκολία προσαρμογής μεγαλύτερων οικογενειών σε αυτά. Επιπλέον τα παλαιότερα συγκροτήματα χαρακτηρίζονται από έλλειψη κοινόχρηστων χώρων, για κοινή χρήση των κατοίκων τους, προκειμένου να καλύψουν κάποιες από τις βασικές ανάγκες. Κλασικά παραδείγματα τέτοιων συγκροτημάτων αποτελούν οι Εργατικές Κατοικίες

Ταύρου, οι Εργατικές Κατοικίες στο Μαρούσι, οι Εργατικές Κατοικίες Αξιού, οι Εργατικές Κατοικίες στις Ιτιές Πάτρας καθώς και οι Εργατικές Κατοικίες στον Ξηρόκαμπο της Νέας Ιωνίας Βόλου.

4.2 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Μοσχάτου - Ταύρου βάση των προσωρινών στοιχείων της απογραφής του 2011 ανέρχεται σε 3.900 κατοίκους αριθμός που αντιστοιχεί στο 1% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας Αττικής και στο 7,5% του συνολικού πληθυσμού της Περιφερειακής Ενότητας Νοτίου Τομέα Αθηνών. Αναφορικά με το ρυθμό μεταβολής του πληθυσμού κατά την τελευταία δεκαετία, μελετώντας τα στοιχεία των αντίστοιχων απογραφών παρατηρούμε τα εξής :

Πίνακας 1 Μεταβολή πληθυσμού 2001- 2011 (σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

	Απογραφή 2001	Απογραφή 2011	Ποσοστό Μεταβολής
Δ. Μοσχάτου - Ταύρου	39.870	40.413	0,10%
Σύνολο χώρας	10.934.097	10.816.286	-1,3%

Βάση των στοιχείων της τελευταίας απογραφής ο Δήμος Μοσχάτου - Ταύρου είναι ο μικρότερος Δήμος της Περιφερειακής ενότητας Νοτίου Τομέα Αθηνών όσον αφορά το μόνιμο πληθυσμό. Διαφορετική ωστόσο είναι η κατάσταση μελετώντας τα στοιχεία της πυκνότητας του πληθυσμού ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο όπου κατατάσσεται έκτος από τους οκτώ Δήμους της Περιφερειακής ενότητας (με 8.966 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο) σύμφωνα με την απογραφή του 2011.

Ο Δήμος Μοσχάτου - Ταύρου, όπως αυτός προέκυψε από το πρόγραμμα «Καλλικράτης» αντιπροσωπεύει το 7,5% της περιφερειακής ενότητας στην οποία υπάγεται με σχετικά χαμηλό επίπεδο πυκνότητας του πληθυσμού.

Όσον αφορά τις επιμέρους κατανομές του πληθυσμού ανά φύλο, παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα. Συγκεκριμένα ο ανδρικός πληθυσμός του Δήμου ανέρχεται σε 19.440 άτομα, ποσοστό 48,1%, με τον αντίστοιχο γυναικείο πληθυσμό να ανέρχεται σε 20.973 άτομα και ποσοστό 51,9%. Η σχέση ανδρών γυναικών εντός του Δήμου ακολουθεί με μικρή απόκλιση την αντίστοιχη σχέση σε εθνικό επίπεδο.

Πίνακας 2 Κατανομή πληθυσμού δήμου Μοσχάτου Ταύρου ανά φύλο (σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

	Σύνολο	Άνδρες	Ποσοστό	Γυναίκες	Ποσοστό
Δήμος Μοσχάτου - Ταύρου	40.413	19.440	48,1	20.973	51,9
Περιφερειακή ενότητα Νοτίου Αθήνας	529.826	249.328	47,0	280.498	52,8
Σύνολο χώρας	10.816.286	5.303.223	49,2	5.513.063	50,8

Το επίπεδο πυκνότητας πληθυσμού του Δήμου Μοσχάτου - Ταύρου βρίσκεται πάνω από τη μέση πυκνότητα της Π.Ε. Νοτίου Αθήνας χωρίς ωστόσο να αποκλίνει σε υψηλό βαθμό.

Η μελέτη της δομής του πληθυσμού κατά ηλικία είναι ιδιαίτερα χρήσιμη καθώς συμβάλει στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με τις δημογραφικές προοπτικές καθώς και στην εκτίμηση του επιπέδου της κοινωνικής ανάπτυξης με τη σύνθεση και το μέγεθος του γεροντικού πληθυσμού και παρέχει πληροφορίες για τις προοπτικές της οικονομικής ανάπτυξης και τα αναγκαία μέτρα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, παρέχοντας ενδείξεις για την εξέλιξη του εργατικού δυναμικού, την έκταση και τη σύνθεση της αγοράς εργασίας. Συνολικά ο πληθυσμός στις Δημοτικές Ενότητες του Δήμου Μοσχάτου Ταύρου κατανέμεται σύμφωνα με τον ακόλουθο πίνακα (3). Στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι τα διαθέσιμα δεδομένα αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία της απογραφής του 2011.

Πίνακας 3 Πληθυσμιακή κατανομή ανά δημοτική ενότητα και ηλικία – απόλυτοι αριθμοί (σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

Δημοτική Ενότητα	0-14	15-24	25-39	40-54	55-64	65-79	80+	Σύνολο
Δ.Ε. Μοσχάτου	3.478	3.277	5.932	5.422	2.346	3.143	717	24.315
Δ.Ε. Ταύρου	2.157	2.365	3.765	3.405	1.556	1.935	372	15.555
Σύνολο	5.635	5.642	9.697	8.827	3.902	5.078	1.089	39.870

Μελετώντας τα στοιχεία του πίνακα παρατηρούμε ότι η ηλικιακή ομάδα 25-39 ετών κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό (24,32%) με την ηλικιακή ομάδα 40-54 ετών να ακολουθεί με ποσοστό 22,14%. Το συνολικό αθροιστικό ποσοστό των δύο ηλικιακών ομάδων ανέρχεται στο 46,46% του συνόλου του Δήμου Μοσχάτου - Ταύρου.

Στον επόμενο πίνακα (4) αποτυπώνεται η κατανομή των νοικοκυριών και των πυρηνικών οικογενειών και για τις δύο Δημοτικές Ενότητες του Δήμου. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ. ΣΤΑΤ. καταγράφηκαν 16.004 νοικοκυριά και 11.387 πυρηνικές.

Πίνακας 4 Κατανομή νοικοκυριών και πυρηνικών οικογενειών (σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

Δημοτική Ενότητα	Νοικοκυριά	Πυρηνικές Οικογένειες
Δ.Ε. Μοσχάτου - Ταύρου	16.004	11.387

Για την αναλυτικότερη μελέτη και κατανόηση του δημογραφικού προφίλ των τύπων κατοικιών του Δήμου που έχουν καταγραφεί στον ακόλουθο πίνακα (5) σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ. ΣΤΑΤ.

Πίνακας 5 Δημογραφικά χαρακτηριστικά Δήμου Μοσχάτου – Ταύρου
(σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

Δημοτική Ενότητα	Μονοκατοικία	Άλλος τύπος (διπλοκατοικία , πολυκατοικία, κτίριο που η κύρια χρήση του δεν είναι κατοικία)
Δ.Ε. Μοσχάτου - Ταύρου	1.310	18.933
Σύνολο	20.243	

Από τα παραπάνω πίνακα γίνεται αντιληπτό ότι στη Δημοτική ενότητα Μοσχάτου - Ταύρου υπάρχουν σημαντικές ιδιαιτερότητες στο τύπο κατοικίας και συνεπώς στο ιδιοκτησιακό καθεστώς που μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας Δήμος έντονων αντιθέσεων, όπου συνυπάρχουν, όχι πάντα σε χωροταξική ανεξαρτησία μεταξύ τους, χρήσεις κατοικίας, περιοχές ανάπλασης, εργατικές πολυκατοικίες, πολιτιστικά κέντρα και κέντρα άθλησης και ψυχαγωγίας με βιομηχανικές υποβαθμισμένες περιοχές, μεγάλα εμπορικά κέντρα, μη εκμεταλλεύσιμους χώρους, άναρχη δόμηση.

4.4 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΤΑΥΡΟΥ

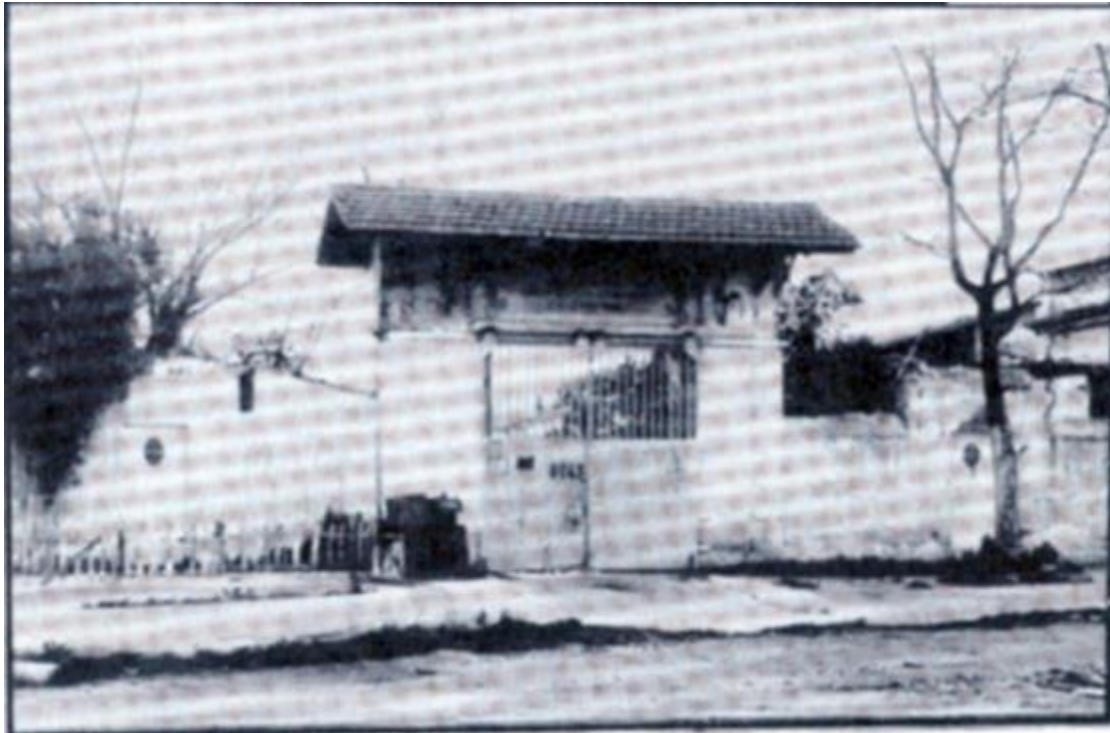
Όσον αφορά την ονομασία της μελετώμενης περιοχής, σύμφωνα με το μύθο ένας ταύρος που ξέφυγε από τα παλαιά σφαγεία, τρέχοντας, σταματά σε μια πλατεία όπου σκάβοντας στο χώμα βρίσκει μια θαμμένη εκκλησία και συγκεκριμένα την τοιχογραφία του Αγίου Ιωάννη (στην Οδό Ταύρου). Σε εκείνη την πλατεία δημιουργήθηκε η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη όπου υπάρχει και σήμερα και το μικρό

εκκλησιάκι, και από τότε η περιοχή ονομάζεται Ταύρος. Η ιστορία αυτή έχει τις ρίζες της στην παράδοση και δεν μπορεί ούτε και έχει αποδειχθεί (Σούτου, 1983).

Το 1934 έγινε ο διαχωρισμός των Δήμων και Κοινοτήτων από το Δήμο Αθηναίων. Ανάλογα με τον αριθμό των κατοίκων της περιοχής που αποσπόνταν χαρακτηρίζονταν αυτή Δήμος η Κοινότητα. Έτσι, μεταξύ των Κοινοτήτων που ιδρύθηκαν τότε ήταν και η πρώην Κοινότητα Νέων Σφαγείων. Ο πληθυσμός της νέας Κοινότητας με βάση την απογραφή του έτους 1928 ήταν τότε 6.200 κάτοικοι (<http://www.tavros.gr/>).

Από το έτος 1935 το Κοινοτικό Συμβούλιο με ομόφωνη απόφαση του είχε ζητήσει να αλλάξει η Κοινότητα το όνομα της «Νέα Σφαγεία» επειδή ήταν κακόηχο και να μετονομαστεί σε Κοινότητα Ταύρου (<http://www.tavros.gr/>).

Η περιοχή που σήμερα αποτελεί το Δήμο Ταύρου, ανήκε μέχρι τα 1934 στον Δήμο Αθηναίων και ήταν γεμάτη περιβόλια. Στην περιοχή του Δήμου Ταύρου υπήρχαν Εθνικά Κτήματα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για τη στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής. Αυτά χωριζόντουσαν από την οδό Πειραιώς σε δύο τμήματα. Το ένα τμήμα, που εκτεινόταν από την οδό Πειραιώς μέχρι την σημερινή οδό Κωνσταντινουπόλεως, χρησίμευσε για να στηθούν τα Γερμανικά παραπήγματα και αργότερα οι προσφυγικές πολυκατοικίες του Αϊ Γιώργη. Το άλλο τμήμα που εκτεινόταν από την οδό Πειραιώς μέχρι την σημερινή οδό Αγίας Σοφίας χρησίμευσε για να στηθούν οι παράγκες και αργότερα οι προσφυγικές πολυκατοικίες της Κοίμησης Θεοτόκου ή Παναγίτσας, όπως συνηθίζεται να λέγονται μέχρι σήμερα (Σούτου, 1983).

Εικόνα 5 Η πύλη των Δημοτικών Σφαγείων από την οδό Πειραιώς, Πηγή: moschatotavros.gr

Εικόνα 6 Παραγκούπολη Νέων Σφαγείων (Περιοχή Παναγίτσας) , Πηγή: moschatotavros.gr

Εικόνα 7 Η οδός Ταύρου, όπως φαινόταν από την οδό Πειραιώς, Πηγή: moschatotavros.gr

Εικόνα 8 Παράγκες και παραπήγματα στην περιοχή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Πηγή: moschatotavros.gr

Εικόνα 9 Οι πρώτες προσφυγικές πολυκατοικίες (1937 – 38) μεταξύ των οδών Πειραιώς – Θράκης και Κλαζομενών, Πηγή: moschatotavros.gr

Εικόνα 10 Το «μέγαρο» Σκαλτσά στην οδό Πειραιώς, που φιλοξένησε τον πρώτο Αστυνομικό Σταθμό της περιοχής (1981), Πηγή: moschatotavros.gr

Το Υπουργείο Πρόνοιας ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 την κατασκευή τετραώροφων πολυκατοικιών με στόχο τη στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων που ζούσαν σε παραπήγματα. Μεταξύ των οδών Χρυσοστόμου Σμύρνης-Αγίας Σοφίας- Αναξαγόρα- Κλαζομενών υπήρχαν κάποια κτήματα τα οποία είχαν περιέλθει στην ιδιοκτησία του Υπουργείου Πρόνοιας. Από αυτό το σημείο λοιπόν ξεκίνησε η ανοικοδόμηση των προσφυγικών πολυκατοικιών την περίοδο 1956-1957 από το Υπουργείο Πρόνοιας.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 στα πλαίσια του προγράμματος εξυγίανσης της περιοχής από τα παραπήγματα ξεκίνησε η κατεδάφιση της «Παραγκούπολης της Παναγίτσας». Η ανοικοδόμηση των τετραώροφων πολυκατοικιών μεταξύ των οδών Πειραιώς-Επταλόφου-Κλαζομενών-Καραϊσκάκη, για τη στέγαση των προσφύγων που κατοικούσαν σε παραπήγματα ύστερα από κλήρωση, πραγματοποιήθηκε την περίοδο 1966- 1967. Στη συνέχεια την περίοδο 1969-1971 ανεγέρθηκαν τα υπόλοιπα συγκροτήματα πολυκατοικιών 7, 8 και 11 ορόφων μεταξύ των οδών Κλαζομενών-Θηβών (Σούτου 1983: 106-111).

Όσον αφορά τα «Γερμανικά» παραπήγματα η κατεδάφισή τους ξεκίνησε την περίοδο 1962- 1964 και ολοκληρώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Στη συνέχεια ανεγέρθηκαν και εκεί συγκροτήματα πολυκατοικιών 7 και 11 ορόφων για τη στέγαση των προσφύγων. Η ανοικοδόμηση των πολυκατοικιών αυτών ολοκληρώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Η έρευνα μας ξεκίνησε από το οικοδομικό τετράγωνο το οποίο περικλείεται από τις οδούς Κλαζομενών, Χρυσοστόμου Σμύρνης, Μικράς Ασίας και Αναξαγόρα.

4.5 ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΩΝ Ο.Τ.1Γ

Τα προβλήματα υποβάθμισης αστικών περιοχών, όπως και οι απαιτούμενοι τύποι αναπλάσεων, διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα και εξαρτώνται από τα ιδιαίτερα κοινωνικά και οικιστικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής (Καραβιά, 2006). Άλλωστε, οι συνθήκες υποβάθμισης εξαρτώνται άρρηκτα από τα κοινωνικά και οικιστικά χαρακτηριστικά καθώς και από τα γεωγραφικά όρια της ευρύτερης

περιοχής του Ταύρου. Με αυτό τον τρόπο, επιβάλλεται να γίνουν κάποιες διαμορφώσεις, οι οποίες θα καταστείλουν αλλοιώσεις που μπορεί να προκληθούν σε έκταση της οριοθετημένης μελετώμενης περιοχής, η οποία είναι νομοθετικά προστατευμένη λόγω της ιστορικότητάς της.

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες η πολιτική της αστικής αναβάθμισης θέτει συγκεκριμένες προτεραιότητες παρέμβασης, προτείνει ένα σύστημα ανίχνευσης, ιεράρχησης, αλληλεξάρτησης και επίλυσης κάποιων προβλημάτων και προωθεί ένα σύνολο μηχανισμών, προτύπων και ιδεολογημάτων σχετικών με την υπόθεση της αστικής αναβάθμισης (σε επίπεδο κοινωνικό, πολεοδομικό, θεσμικό, οικονομικό, πολιτιστικό, περιβαλλοντικό, κ.α.) (Βαρελίδης, 2003). Με αυτό τον τρόπο θα αναδειχθεί η αξία της οριοθετημένης περιοχής και θα μπορέσει να συνυπάρξει με τις υπάρχουσες χρήσεις (Αραβαντινός, 1997) ξεπερνώντας τις συνθήκες υποβάθμισής της.

Στο Ο.Τ. ΙΓ πριν την ανάπλαση υπήρχαν 8 παλιές προσφυγικές πολυκατοικίες, 6 διώροφες που χτίστηκαν από το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών (ΥΚΥ) το 1936 και 2 τριώροφες από το Υπουργείο Ανοικοδομήσεως το 1950. Οι διώροφες πολυκατοικίες περιλάμβαναν 100 διαμερίσματα, εμβαδού 39-45 τ.μ., ενώ οι τριώροφες 36 διαμερίσματα, εμβαδού 35-56 τ.μ. Στις περισσότερες κατοικίες δεν υπήρχε κουζίνα ή λουτρό και το δίκτυο ύδρευσης ήταν πολύ παλιό και σχεδόν κατεστραμμένο. Από τα 9.687 τ.μ. της επιφάνειας του Ο.Τ., τα 5.639 τ.μ. αποτελούσαν κοινόχρηστους χώρους, οι οποίοι μαζί με τους ακάλυπτους ανήκαν στο Υ.Κ.Υ. όπου και παραχωρήθηκαν στη ΔΕΠΟΣ για την ανάπλαση. Η καλυμμένη επιφάνεια ήταν γύρω στο 32%, αλλά με τις προσθήκες που δημιουργήσαν αυθαίρετα στις κατοικίες τους 80 περίπου ιδιοκτήτες, το ποσοστό αυτό ανήλθε τελικά στο 45%. Βασικοί στόχοι του προγράμματος της ανάπλασης ήταν η στεγαστική αποκατάσταση των δικαιούχων σε καινούργια διαμερίσματα (Μαγγιώρος και Αναγνωστόπουλος, 2017::72). Πολλοί κάτοικοι επίσης έκαναν χωρισμό αυλών με τοίχους ή στέγαστρα για διάφορες χρήσεις, με αποτέλεσμα να μην απομένει καθόλου σχεδόν ακάλυπτος χώρος εφόσον υπήρχε και η οδός που διέσχιζε το ΟΤ (Λουκόπουλος, και συν., 1990).

Στις παλιές προσφυγικές πολυκατοικίες στεγάζονταν 136 οικογένειες, συνήθως τετραμελείς. Σύμφωνα με τα στοιχεία απογραφής του 1982, που έγινε από

την ομάδα ΔΕΠΟΣ - Δήμου, τα 90 διαμερίσματα ιδιοκατοικούντο, ενώ στα 46 έμεναν ενοικιαστές. Από τις 136 ιδιοκτησίες, οι 95 έχουν μέγεθος οικοπέδου 25 τ.μ. περίπου, οι 4, 30 τ.μ., οι 18, 35 τ.μ., οι 12, 45 τ.μ. και οι 7, 55 τ.μ., μαζί με τις πρασιές (Λουκόπουλος, και συν., 1990).

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς της περιοχής, για το 40% περίπου της έκτασης της που αποτελεί την ιδιόκτητη γη, χαρακτηρίζεται από μεγάλη κατάτμηση και διασπορά. Στο διάγραμμα του 1936 που συνόδευε τα αρχικά παραχωρητήρια, οι ιδιοκτησίες αντιμετωπίζονταν με άνισο τρόπο (π.χ. σε 2 διαμερίσματα από τα 4 μιας κατοικίας δινόταν ιδιοκτησία επί της πρασιάς). Στα οριστικά δε παραχωρητήρια, το τίμημα των διαμερισμάτων με ιδιοκτησία επί της πρασιάς (7 ιδιοκτησίες) ήταν το ίδιο περίπου με εκείνο που δεν είχε τέτοια ιδιοκτησία, παρά όλη τη διαφορά που προέκυπτε στο μέγεθος της ιδιοκτησίας (Λουκόπουλος, και συν., 1990).

Υπήρχαν επίσης πολλοί κληρονόμοι για την ίδια ιδιοκτησία (π.χ. περίπτωση με 40 συνιδιοκτήτες), ώστε στις 136 ιδιοκτησίες να αντιστοιχούν τελικά περί τους 400 ιδιοκτήτες. Η πολυπλοκότητα του ιδιοκτησιακού προβλήματος αποφασίστηκε να αντιμετωπιστεί με οργάνωση των ιδιοκτητών σε οικοδομικό συνεταιρισμό (Λουκόπουλος, και συν., 1990).

Μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος ανάπλασης στη Ν. Φιλαδέλφεια το 1982, ο Δήμος Ταύρου εκδηλώνει ενδιαφέρον για να αναπλαστεί η πλέον υποβαθμισμένη περιοχή του, δηλαδή το ΟΤ.1Γ, και αφού το θέμα συζητιέται με τους κατοίκους σε γενικές συνελεύσεις, ξεκινά συνεργασία με τη ΔΕΠΟΣ. Συστήνεται ομάδα μελέτης Δήμου - ΔΕΠΟΣ που εκπονεί τον επόμενο χρόνο απογραφή των κατοίκων βασισμένη σε ερωτηματολόγιο στο οποίο απαντούν 126 ιδιοκτήτες. Τα κυριότερα συμπεράσματα της απογραφής ήταν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων τάχθηκε υπέρ της ανάπλασης, αλλά όταν προσδιορίστηκε ότι θα έπαιρναν κατοικία 60-65 τ.μ., εκφράστηκε επιθυμία για παροχή μεγαλύτερης επιφάνειας, ενώ 56 άτομα δήλωσαν ότι ήθελαν να αγοράσουν επιπλέον τετραγωνικά. Επειδή οι περισσότεροι ιδιοκτήτες κατοικούσαν οι ίδιοι στο σπίτι τους, προέκυπτε και πρόβλημα μεταστέγασης (Καραβιά, 2006).

Η ομάδα προχωρεί το Μάρτιο του 1984 σε κάποιες πρώτες εκτιμήσεις για το έργο της ανάπλασης, βασισμένη στα στοιχεία της απογραφής και στην παραδοχή ίσου εμβαδού (65 τ.μ.) προς όλους τους ιδιοκτήτες αντιπαραχόμενου διαμερίσματος.

Προτείνονται εναλλακτικές λύσεις με διαφορετικούς συντελεστές δόμησης και ποσοστό αντιπαροχής, δημιουργία φορέα μη κερδοσκοπικού από τη ΔΕΠΟΣ και το Δήμο, χωροθέτηση πολυώροφου βιοτεχνικού κέντρου στο μέτωπο της Πειραιώς, πολιτιστικού κέντρου και βρεφονηπιακού σταθμού, καθώς και σενάρια χρηματοδότησης σύμφωνα με τους Ν. 1337/83, Ν. 1262/82 και Ν. 1360/83 (Καραβιά, 2006).

Τον Ιούνιο του 1985 εγκρίνεται από το ΥΧΟΠ το καταστατικό του οικοδομικού συνεταιρισμού. Η οργάνωση των ιδιοκτητών σε οικοδομικό συνεταιρισμό, σύμφωνα με το ΠΔ 17/84, κρίθηκε απαραίτητη ώστε να αντιμετωπιστούν σαν σύνολο και όχι μεμονωμένα, μια και συμφωνία με καθένα από τους ιδιοκτήτες ήταν αδύνατον να επιτευχθεί για 400 άτομα. Οι λόγοι αυτής της οργάνωσης ήταν η δυνατότητα λήψης αποφάσεων μέσα από γενικές συνελεύσεις, καθώς και η μεταβίβαση και συνένωση των ιδιοκτησιών ώστε να διευκολυνθεί το έργο της ανάπλασης (Καραβιά, 2006).

Στο συνεταιρισμό συμμετείχαν αρχικά 25 ιδιοκτήτες μόνο, ενώ όσοι δεν είχαν ξεκάθαρο ιδιοκτησιακό δεν έμπαιναν. Κατόπιν πρότασης του Δήμου αποφασίζεται η αναγκαστική συμμετοχή των ιδιοκτητών στο συνεταιρισμό στον οποίο μπαίνουν τελικά 110 ιδιοκτήτες. Προέκυψε πολύμηνη καθυστέρηση μέχρι να αποφασίσουν οι αρμόδιοι υπηρεσιακοί παράγοντες ποια ερμηνεία θα έπρεπε να δοθεί για την αναγκαστική συμμετοχή των ιδιοκτησιών λόγω ασάφειας του ΠΔ 17/84. Κατέληξαν στην ερμηνεία ότι, αναγκαστική συμμετοχή στο συνεταιρισμό των διαφωνούντων δεν σήμαινε και αναγκαστική συμμετοχή των ιδιοκτησιών τους. Έτσι, αποφασίστηκε από ΥΧΟΠ και Υπ. Οικονομικών η αναγκαστική απαλλοτρίωση υπέρ της ΔΕΠΟΣ, που εξασφάλιζε την αναγκαστική συμμετοχή των ιδιοκτησιών στο συνεταιρισμό για τους 30 ιδιοκτήτες που ή δεν συμφωνούσαν να συμμετέχουν για ειδικούς λόγους ή ήταν ανίκανοι προς δικαιοπραξία ή δεν είχαν τίτλους ιδιοκτησίας (Καραβιά, 2006). Ο τρόπος πολεοδόμησης της περιοχής που επιλέχθηκε από το Δήμο και της ΔΕΠΟΣ περιλαμβάνει (Καραβιά, 2006):

- Τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου και καθορισμό πλάτους οδού (Καραϊσκάκη).
- Αλλαγή των όρων δόμησης. Τροποποίηση του αριθμού ορόφων.

- Παραχώρηση των κοινόχρηστων χώρων του ΟΤ από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας στη ΔΕΠΟΣ.
- Υπαγωγή της περιοχής στο Ν. 1337/83 και χαρακτηρισμός της σαν ΖΕΕ και ΖΕΚ.

Τον Μάρτιο του 1986 συμφωνείται η σύσταση κοινοπραξίας μεταξύ ΔΕΠΟΣ και Δήμου Ταύρου, που θα αποτελέσει και το φορέα ανάπλασης του ΟΤ. Η μορφή της κοινοπραξίας κρίθηκε ότι ήταν περισσότερο ευέλικτη από εκείνη της ΕΜΟ που θα απαιτούσε χρονοβόρες διαδικασίες. Επιδίωξη της κοινοπραξίας είναι να καλύψει μόνο το κόστος των δραστηριοτήτων της μέχρι το τέλος του έργου χωρίς την προοπτική κέρδους. Τα πρώτα έξοδα της κοινοπραξίας, μέχρι την εξασφάλιση των κεφαλαίων κίνησης, θα καλύπτονταν σαν άτοκο δάνειο από το ΔΕΠΟΣ. Η συμμετοχή κάθε μέλους της κοινοπραξίας σε όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις καθοριζόταν σε ποσοστό 50% (Καραβιά, 2006).

Το καλοκαίρι του 1986 εγκρίνεται και η οικονομοτεχνική μελέτη της ΔΕΠΟΣ από το ΥΠΕΧΩΔΕ. Στη συνέχεια, υπογράφεται συμβόλαιο συνένωσης των εκτάσεων που ανήκουν στο συνεταιρισμό (382,76/000) και των εκτάσεων που αποκτήθηκαν από τη ΔΕΠΟΣ (617,24/000). Η Εργολαβική Σύμβαση Ανάπλασης που προέκυψε από το ίδιο συμβόλαιο, αναφέρει τις δεσμεύσεις της κοινοπραξίας προς το συνεταιρισμό και των οικοπεδούχων προς την κοινοπραξία. Στο τέλος του ίδιου χρόνου εγκρίνεται το δάνειο από το ΤΠΔ, ύψους 574.800.000 δρχ., που χορηγείται με όρους ανάλογους προς τις χορηγήσεις των κοινών στεγαστικών δανείων (Καραβιά, 2006). Όσο αναφορά την ανάπλαση των προσφυγικών πολυκατοικιών του Δήμου Ταύρου, πρόκειται για μια περίπτωση, όπου εφαρμόστηκε το εργαλείο των Ενεργών Οικοδομικών Τετραγώνων σε μια περιοχή προσφυγικών κατοικιών. Όπως αναφέρεται στο πρόγραμμα του Δήμου Ταύρου, πρόκειται για την ανάπλαση του οικοδομικού τετραγώνου 1Γ, το οποίο έχει έκταση 9.687τ.μ., σχεδόν μηδενικές κλίσεις και περικλείεται από τους δρόμους Πειραιώς - Θράκης - Κλαζομενών και Καραϊσκάκη (Καραβιά, 2006).

Το οικόπεδο διέσχισε μια μη εγκεκριμένη οδός, η Χρήστου Κατσιγιάννη, μεγάλης κυκλοφορίας. Υπήρχαν 8 παλιές προσφυγικές πολυκατοικίες, 6 διώροφες που χτίστηκαν από το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών το 1936 και 2 τριώροφες που χτίστηκαν από το Υπουργείο Ανοικοδομήσεως το 1950. Η καλυμμένη επιφάνεια

ήταν γύρω στο 32%, αλλά με τις προσθήκες που δημιούργησαν αυθαίρετα στις κατοικίες τους 80 περίπου ιδιοκτήτες, το ποσοστό αυτό ανήλθε τελικά στο 45%. Πολλοί κάτοικοι επίσης έκαναν χωρισμό αυλών με τοίχους ή στέγαστρα για διάφορες χρήσεις, με αποτέλεσμα να μην απομένει καθόλου σχεδόν ακάλυπτος χώρος εφόσον υπήρχε και η οδός που διέσχιζε το οικοδομικό τετράγωνο (Καραβιά, 2006).

Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος της ανάπλασης ήταν η στεγαστική αποκατάσταση των δικαιούχων σε καινούργια διαμερίσματα. Για την επίτευξη αυτού του στόχου προτάθηκε η κατεδάφιση των υφιστάμενων κτιρίων. Το πρόγραμμα του έργου περιλάμβανε 8 πολυκατοικίες 6όροφες ή 7όροφες σε 3 πτέρυγες, διατεταγμένες περιμετρικά του οικοδομικού τετραγώνου και ένα 7όροφο εμπορικό κέντρο επί της Πειραιώς με γραφεία και καταστήματα. Στις πολυκατοικίες αυτές υπάρχουν 144 διαμερίσματα, όλα διαμπερή ή γωνιακά. Κατασκευάστηκαν 5 τύποι διαμερισμάτων, ώστε οι κάτοικοι που ήθελαν να μπορούν να αγοράσουν πρόσθετα τετραγωνικά μέτρα (Καραβιά, 2006).

Οι βασικές παραδοχές στις οποίες στηρίχτηκε η πρόταση ήταν (Καραβιά, 2006):

- 144 νοικοκυριά x 3,5 άτομα / νοικοκυριό = 504 άτομα.
- Πραγματοποιούμενος $\Sigma\Delta = 2,5$, αντί του ισχύοντος $\Sigma\Delta 3$.
- Κάλυψη 57% αντί της επιτρεπόμενης 70%.

«Η μελέτη της ανάπλασης είναι ενδεδειγμένη (για τα δεδομένα της εποχής), τόσο σε οργανωτικό επίπεδο (για τα στάδια της μελέτης, την απαιτούμενη γραφειοκρατία και τις δυνατότητες σύστασης φορέων εκμετάλλευσης) όσο και σε εκτελεστικό επίπεδο (με τις οικονομοτεχνικές μελέτες και την εκμετάλλευση των πολεοδομικών εργαλείων και των νομικών παροχών)». Ο τρόπος πολεοδόμησης της περιοχής που επιλέχθηκε από το Δήμο και της ΔΕΠΟΣ περιλαμβάνει (Καραβιά, 2006):

- Τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου και καθορισμό πλάτους οδού (Καραϊσκάκη).
- Αλλαγή των όρων δόμησης και τροποποίηση του αριθμού ορόφων.

Από τα 10 στρέμματα πάνω στο χώρο που υλοποιείται το έργο, τα τεσσεράμισι διαμορφώνουν έναν ακάλυπτο χώρο πρασίνου με πρόβλεψη για παιδικές χαρές και κάποιους χώρους πολιτιστικών εκδηλώσεων. Αποτελεί έναν πνεύμονα τόσο για το οικοδομικό τετράγωνο όσο και γενικότερα την περιοχή.

Η ανάπλαση του οικοδομικού τετραγώνου 1Γ αποτελεί μια από τις λίγες περιπτώσεις εφαρμογής του μηχανισμού των ενεργών οικοδομικών τετραγώνων, που όμως έγινε με τις απολύτως αντίθετες προθέσεις και αντίθετα επιθυμητό παραγόμενο αποτέλεσμα στη διαμόρφωση του τελικού χώρου. Η δυνατότητα μεταφοράς του συντελεστή δόμησης για το χτίσιμο περισσότερων τετραγωνικών μέτρων επιφάνειας και τη πώλησή τους ήταν το μοναδικό κίνητρο. Πρόκειται λοιπόν για μια καταστρατήγηση των διαδικασιών και κυρίως του πνεύματος του συγκεκριμένου πολεοδομικού εργαλείου. Η προσωπική κριτική περιορίζεται στο ότι μια προσπάθεια μικροεπεμβάσεων και βελτιώσεων θα οδηγούσε σε καλύτερα αποτελέσματα, καθώς οι παλιές εργατικές κατοικίες διέθεταν από μόνες τους περισσότερη αρχιτεκτονική αξία (Καραβιά, 2006).

Έτσι λοιπόν, ο σκοπός και η προοπτική των προγραμμάτων αστικών αναπλάσεων μέσα από αυτή τη σειρά προσεγγίσεων του εργαλείου του Ενεργού Οικοδομικού Τετραγώνου, είχαν στόχο την βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και των συνθηκών οίκησης των υποβαθμισμένων κατοικιών με την ενοποίηση των ακαλύπτων χώρων ώστε να είναι λειτουργικοί.

Εικόνα 11 Εργατικές Κατοικίες Τάυρου Ο.Τ 1Γ: Πριν την ανάπλαση
Πηγή :<https://www.dimosmoschatou-tavrou.gr/>

Εικόνα 12 Εργατικές Κατοικίες Τάυρου Ο.Τ 1Γ: Μετά την ανάπλαση
Πηγή :<https://www.dimosmoschatou-tavrou.gr/>

5. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

5.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι ερευνητικές μέθοδοι διακρίνονται σε ποιοτικές και ποσοτικές. Οι ποσοτικές αναλύουν την ποσότητα εμφάνισης του φαινομένου που εξετάζεται και οι ποιοτικές αναφέρονται στο είδος του φαινομένου.

Η εργασία αυτή κατατάσσεται στην ποσοτική έρευνα καθώς μοναδικό εργαλείο είναι τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν με σκοπό τη ποσοτική ανάλυση των πληροφοριών και το σχολιασμό συμπερασματικά των αιτιωδών σχέσεων με το θεωρητικό πλαίσιο παραπάνω.

Οι ερωτήσεις γενικά ήταν τριών ειδών:

- Κλειστού τύπου (Ναι/Όχι)
- Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής
- Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

Για τη διεξαγωγή της έρευνας τα ερωτηματολόγια περιείχαν 44 ερωτήσεις, από τις οποίες οι 34 αναφέρονταν σε :

1. Δημογραφικά στοιχεία
2. Απασχόληση
3. Καθεστώς ενοίκησης
4. Συνθήκες στέγασης
5. Η ζωή στη γειτονία
6. Οι κάτοικοι της γειτονίας σήμερα

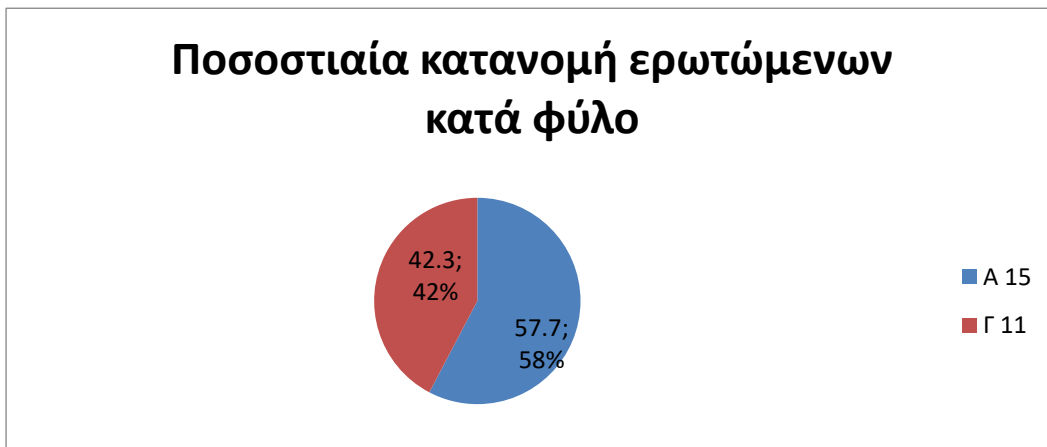
Οι επιπρόσθετες 10 αφορούσαν μόνο αυτούς που κατοικούσαν πριν την ανάπλαση στο Ο.Τ. 1Γ και αναφέρονταν σε :

1. Συνθήκες στέγασης πριν την ανάπλαση
2. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για την ανάπλαση των παλιών προσφυγικών

Αναφορικά με την διαδικασία της έρευνας αντιμετώπισα αρκετές δυσκολίες στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετώπισα ήταν η απροθυμία των κατοίκων να συμμετάσχουν στην έρευνα συνήθως από φόβο για τις πληροφορίες που θα έδιναν. Επίσης σε ελάχιστες περιπτώσεις λόγω βιασύνης των συμμετεχόντων ήταν αδύνατο να ολοκληρωθούν τα ερωτηματολόγια.

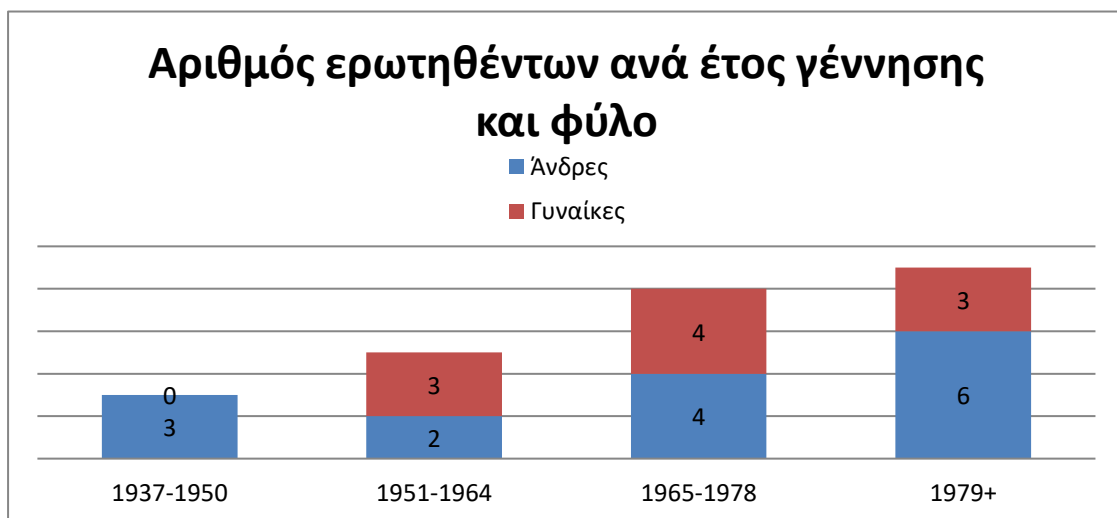
5.1 ΔΕΙΓΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σχετικά με την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων, αναφορικά με τα δημογραφικά στοιχεία του μελετώμενου πληθυσμού, συμμετείχαν στο δείγμα μας 15 άντρες και 11 γυναίκες. Το μικρό για την εργασία δείγμα μου με οδήγησε σε μεμονωμένα για τη περίπτωση της μελέτης συμπεράσματα, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος της γενίκευσης. Τα δεδομένα αυτά μπορούν να παρασταθούν γραφικά με το παρακάτω κυκλικό διάγραμμα 1:

Διάγραμμα 1

Δέκα στους δεκαπέντε άνδρες που συμμετείχαν στο ερωτηματολόγιο γεννήθηκαν μετά το 1965, ενώ οι υπόλοιποι πέντε μοιράζονται στα έτη 1937-1964. Οι περισσότερες ερωτώμενες γυναίκες είναι γεννημένες μετά από το 1965, πολύ λίγες κατά τα έτη 1951-1964 και καμία μεταξύ των ετών 1937-1950. Τα δεδομένα του Διαγράμματος 2 μπορούν να παρασταθούν γραφικά με τις παρακάτω στήλες.

Διάγραμμα 2

Όταν οι πρόσφυγες ρωτήθηκαν στην έρευνα για τον τόπο γέννησής τους και για το που μεγάλωσαν δόθηκαν πολλές απαντήσεις από διάφορες περιοχές της Ελλάδας ή την Αθήνα ή ακόμα και από την περιοχή του Ταύρου, ενώ κάποιοι άλλοι απάντησαν πως είχαν έρθει από την Αλβανία, όπως τα δεδομένα παρατίθενται στον πίνακα 3.

Πίνακας 3:

Τόπος γέννησης	N
Ταύρος	9
Αθήνα	8
Σπάρτη	1
Άργος	1
Τρίπολη	1
Μεσολόγγι	1
Αλβανία	5

Η πλειοψηφία του δείγματος κατανέμεται σχεδόν ισόποσα στις περιοχές του Ταύρου και της Αθήνας, ενώ πέντε άτομα αναφέρουν την Αλβανία ως τόπο γέννησης. Τέσσερα άτομα δήλωσαν πως γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στις περιοχές Σπάρτη, Άργος, Τρίπολη και Μεσολόγγι. Εν τω μεταξύ σε κάθε περίπτωση λαμβάνουμε υπόψη το μικρό σε αριθμό δείγμα για τη συγκεκριμένη μελέτη περίπτωσης. Τα συγκεκριμένα μεμονωμένα συμπεράσματα των ποσοτικών αναλύσεων επεξεργάστηκαν με βάση το μοντέλο Alpha και την κλίμακα αξιοπιστίας Cronbach`s Alpha για την αποφυγή γενικευμένων και καθολικών πορισμάτων, παρά το μικρό δείγμα της παρούσας εργασίας.

Όσον αφορά τον τόπο καταγωγής παρατηρείται ότι κάποιοι από αυτούς είναι απόγονοι Μικρασιατών Προσφύγων, αλλά όχι όλοι. Μάλιστα, όταν ρωτήθηκαν, εάν έχουν καταγωγή από Μικρά Ασία οι ίδιοι ή ο/η σύζυγος τους, οι περισσότεροι απάντησαν θετικά στην ερώτηση, όπως καταγράφεται στον Πίνακα 4.

Πίνακας 4:

Καταγωγή από τη Μικρά Ασία	N
ΝΑΙ	15
ΟΧΙ	11

Όπως φαίνεται στον αριστερό πίνακα 4, το 57,7 % των ερωτηθέντων έχουν καταγωγή από τη Μικρά Ασία. Πιο συγκεκριμένα, 6 άτομα ανέφεραν πως ο παππούς τους κατάγεται από εκεί και ένα άτομο την ανέφερε ως τόπο καταγωγής του πατέρα.

Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, ήταν φανερή η μέτρια προς υψηλή εκπαίδευσή τους και η εξειδίκευσή τους κυρίως στον πρακτικό, επαγγελματικό τομέα. Η επαγγελματική κατάρτιση των κατοίκων του Ο.Τ. 1Γ, που έλαβαν μέρος στην έρευνα, δείχνει την αφομοίωσή τους στη χώρα. Πράγματι, οι ερωτώμενοι/ες ήταν μηχανικοί αυτοκινήτων, υδραυλικοί, κομμώτριες, αλλά και η αποφυγή των ανώτατων εκπαιδευτικών ή τεχνικών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων ή μεταπτυχιακών και διδακτορικών τίτλων, δείχνουν ένα σχετικά υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης με τάση εξειδίκευσης σε πρακτικά επαγγέλματα αλλά και ανεύρεση εργασίας τους με μεροκάματα. Άλλωστε, η ανάγκη κατασκευής πολυώροφων κτιρίων στους χώρους διαμονής των προσφύγων, οδήγησε στην στροφή τους στον πρακτικό επαγγελματικό τομέα, καθώς την στιγμή της συμμετοχής τους στην έρευνα, οι ίδιοι ένιωθαν πως μιλούσαν για τα σπίτια τους.

Αναφορικά, με το επίπεδο της εκπαίδευσης των προσφύγων παρατηρείται μικρός βαθμός αναλφαβητισμού και υποεκπαίδευσης και την πλειονότητά του να ολοκληρώνει την υποχρεωτική εκπαίδευση στη χώρα, με την ολοκλήρωση της γ' τάξης του γυμνασίου. Ακολουθώντας, το ποσοστό αυξάνεται με την ολοκλήρωση των μεταγυμνασιακών επαγγελματικών σχολών, παρά το μικρό έως ελάχιστο βαθμό απόκτησης του απολυτηρίου στο γενικό λύκειο, ενώ έντονη στροφή παρατηρείται σε κολλέγια και σε ΙΕΚ ιδιωτικού χαρακτήρα και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Όλα αυτά τα στοιχεία, όπως παρατίθενται και στον πίνακα 5, δηλώνουν τον επαγγελματικό προσανατολισμό των κατοίκων στον ιδιωτικό κυρίως τομέα, παρά στο δημόσιο. Παρατηρήθηκε επίσης, ο τεχνοκρατικός προσανατολισμός τους στη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, με την παρακολούθηση μαθημάτων σε ΙΕΚ ή σε

Κολέγια ή με την αποπεράτωση των σπουδών τους από τις Επαγγελματικές Σχολές. Με αυτόν επομένως τον τρόπο, αυξάνεται η φτώχεια και η ανισότητα στο εσωτερικό του κάθε κράτους, (Held & McGrew, 2004:129, Hobsbawm,2008:13) όπως γίνεται και στην Ελλάδα.

Πίνακας 5:

Επίπεδο εκπαίδευσης	N
Δε πήγε καθόλου σχολείο	2
Εγκατέλειψε το δημοτικό αλλά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	1
Απολυτήριο Δημοτικού	1
Απολυτήριο τριτάξιου Γυμνασίου	3
Πτυχίο Επαγγελματικών Σχολών	5
Πτυχίο Επαγγελματικού Λυκείου	2
Απολυτήριο Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού, κλπ)	1
Πτυχίο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΙΕΚ, Κολέγια, κλπ)	11
Πτυχίο Ανώτατων σχολών (ΑΕΙ, ΑΤΕΙ)	0
Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό	0

Ειδικότερα, το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων φτάνει μέχρι τη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς το 42,3 % είναι κάτοχοι πτυχίου μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Πολλοί λίγοι είναι αυτοί που δεν πήγαν καθόλου στο σχολείο ή το εγκατέλειψαν, μόνο 11,5%. Ενώ 19,2% των ερωτηθέντων έχει πτυχίο επαγγελματικών σχολών. Αυτές οι ενδείξεις της επιμόρφωσης και της κατάρτισης των προσφύγων θεωρούνται αναμενόμενες για την επαγγελματική τους αποκατάσταση κυρίως στο χώρο του ιδιωτικού τομέα και συγκεκριμένα δικαιολογεί και την επαγγελματική τους θέση ως μισθωτοί, σήμερα και όχι ως μεροκαματιάρηδες, όπως συνέβαινε παλαιότερα.

Το γεγονός αυτής της κοινωνικής κινητικότητας προβάλλει τον τρόπο οργάνωσης του χώρου ως μια διάσταση των αντιλήψεων και των πρακτικών των

κοινωνικών υποκειμένων που μπορεί να θεωρηθεί ότι εμποδίζει ή προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη. (Armstrong,2012). Κατά γενική ομολογία, σχετικά με τη θεματική της επιμόρφωσης των προσφύγων, τα μεγάλα ποσοστά των προσφύγων δικαιολογούν το μεγάλο ποσοστό των εργαζομένων, εφόσον εξ αρχής στράφηκαν σε επαγγελματική επιμόρφωση ή σε ιδιωτικά κολλέγια επαγγελματικού χαρακτήρα, ώστε είτε σε πολλές περιπτώσεις να συνεχίσουν την εργασία των γονιών τους είτε να στραφούν σε ειδικά επαγγέλματα κυρίως τεχνικού χαρακτήρα, τα οποία συνήθως απορρίπτονται από τις επαγγελματικές επιλογές των γηγενών νέων σήμερα αλλά αποτελούν σημεία αναφοράς για την ιστορική εξέλιξη του προσφυγικού οικισμού στον Ταύρο.

Ως προς την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων της συγκεκριμένης έρευνας για τους πρόσφυγες της περιοχής του Ταύρου, ρωτήθηκαν για στοιχεία επαγγελματικής κατάστασης, απαραίτητο υπόβαθρου για την εξέλιξη της ζωής στους πρόσφυγες σύμφωνα με τα στοιχεία της στατιστικής επιστήμης. Ελάχιστοι από το ποσοστό τους επανδρώνουν το δημόσιο τομέα. Με βάση την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, το επάγγελμα των προσφύγων δηλώνεται στον επόμενο πίνακα 6. Επισημαίνεται, ότι οι ασχολίες τους επικεντρώνονται σε τεχνικά ζητήματα και αναλαμβάνουν εργασία, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα του κράτους.

Ποιο είναι/ήταν το επάγγελμά σας;

Πίνακας 6:

Επαγγέλματα	N
Υπάλληλος στον δημόσιο τομέα	4
Υπάλληλος στον ιδιωτικό τομέα	19
Ειδικότητες ιδιωτικού τομέα	
Οικοδόμος	1
Παιδαγωγός	1
Υδραυλικός	1
Κομμώτρια	1
Μεταφορέας	1
Μηχανικός Αυτοκινήτων	1
Αισθητικός	1
Μάγειρας	1

Τα επαγγέλματα, τα οποία αναφέρθηκαν, είναι καταγεγραμμένα στον αριστερό **Πίνακα 6**. Αναλυτικότερα, η πλειοψηφία, δηλαδή σχεδόν 73%, φάνηκε να απασχολείται εργασιακά στον ιδιωτικό τομέα. Ενώ, το 15,4% είναι ή ήταν εργαζόμενοι στον δημόσιο τομέα. Το υπόλοιπο 11,5% ανέφερε ότι είναι σπουδαστές.

Υδραυλικός	1
Καθαρίστρια	2
Υπάλληλος σε Super Market	1
Χειρονακτικά	1
Λογίστρια	1
Υπάλληλος	2

Οι ίδιοι οι κάτοικοι της μελετώμενης περιοχής κατάφεραν με τις ασχολίες τους και την στροφή τους σε τεχνοκρατικά επαγγέλματα, να διασφαλίσουν τις κατοικίες τους, αγοράζοντάς τες και να γίνουν με αυτόν τον τρόπο ιδιοκάτοικοι. Έτσι, μέχρι σήμερα προσπαθούν να προστατέψουν το σπίτι τους καταβάλλοντας προσπάθεια να ενταχθούν στη χώρα. Στην πορεία των συνεντεύξεων της προκείμενης έρευνας, παρατηρήθηκε επίσης, πως οι ίδιοι έλεγαν ψέματα έχοντας μέσα τους το φόβο και την ανασφάλεια, μήπως χάσουν τα κεκτημένα τους.

Πέρα από την αγορά του διαμερίσματος πριν τη διαδικασία της ανάπλασης της περιοχής, οι προκλήσεις και οι δυσκολίες ήταν μεγάλες. Πιο συγκεκριμένα, αρκετοί παρέμειναν υπό το καθεστώς ενοικίασης, ενώ σε πολλές περιπτώσεις, η ιδιόκτητη κατοικία παρήχθη, επειδή οι γονείς των προσφύγων ήταν κάτοχοι παραπήγματος, παλαιότερα. Μάλιστα, οι δικαιούχοι εξ αυτών του Υπουργείου Προνοίας, ήταν αρκετοί. Με την επικουρία του κοινωνικού επιδόματος από το κράτος και τη χρηματική βοήθεια, κατάφεραν οι κάτοικοι να εξελίξουν τον οικισμό στην ευρύτερη περιοχή του Ταύρου.

Με τη διαδικασία της ανάπλασης ενοποιήθηκαν εξώστες, επεκτάθηκαν τα σπίτια των κατοίκων, έγιναν μεγαλύτερα και πιο ευρύχωρα, ενώ ξεχώρισαν η ταχύτητα της κατασκευής και η σχεδιαστική ευκολία (Μαγγιώρος και Αναστασόπουλος, 2017). Προτυποποιώντας τα κτήριά τους, οι κάτοικοι απέφυγαν τη μικροϊδιοκτησία, κατασκεύασαν οικοδομές στη θέση των παραπηγμάτων και στις πιο πολλές περιπτώσεις και πρωτοτύπησαν στα πολεοδομικά τους σχέδια.

Παράλληλα, οι οικονομικοί όροι επιβάλλουν περισσότερες πιέσεις στη νοοτροπία και στη στάση των κατοίκων απέναντι στους γηγενείς, με αποτέλεσμα να αποδίδουν τόσο χωρίς να ξέρουν αν και οι ντόπιοι το αποδεχθούν. Αυξάνοντας τον αστικό χώρο, μέσα από γονικές παροχές ή μεταβιβάσεις ακινήτων από τους γονείς στα παιδιά, αναπτύσσεται έντονα το αίσθημα του «ανήκειν». Οι κάτοικοι

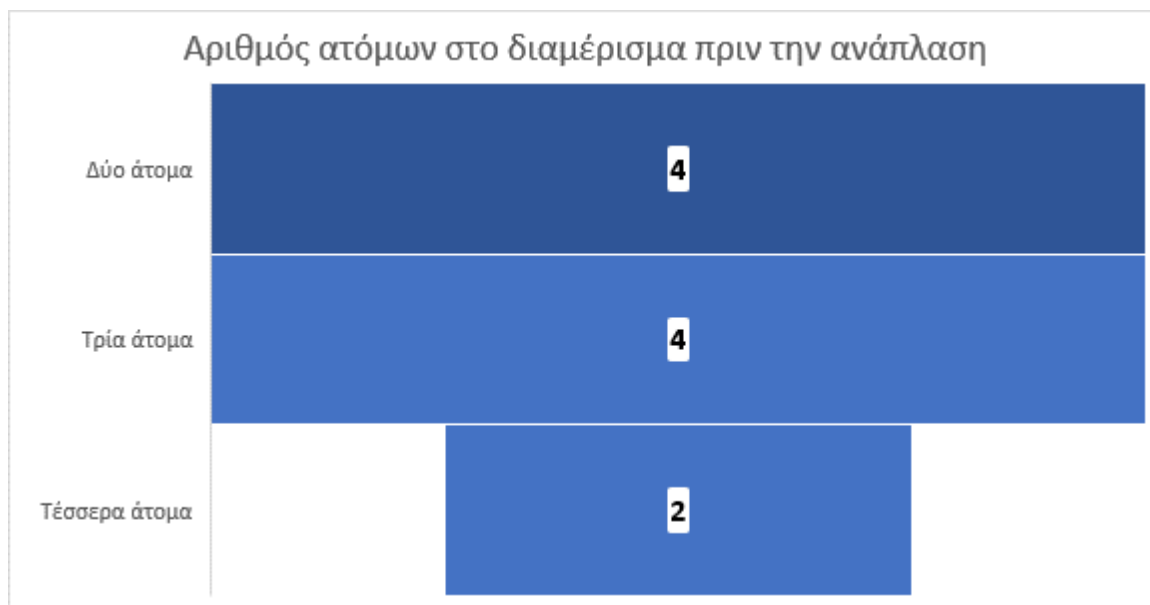
προσπαθούν να αποκτήσουν τα δικαιώματά τους, παράλληλα να οργανωθούν χωροταξικά στην περιοχή, αλλά και να ικανοποιήσουν το μέλλον των παιδιών τους.

Παρά τη συγκρότηση της ζωής τους και την απόδοση της ταυτότητάς τους, προπάντων με τη διαδικασία της ανάπλασης της περιοχής, Ο.Τ. 1Γ. του Ταύρου, οι περισσότεροι είδαν θετικά την αποκατάσταση, τα μέτρα ένταξης και την εξέλιξη του οικισμού. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα τις αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής για εκείνους, αλλά και την αμφιβολία των υπολοίπων. Επομένως, οι κάτοικοι επιθυμούσαν από την πρώτη στιγμή να αγωνιστούν και να εξασφαλίσουν χώρο και εκπαίδευση στις οικογένειές τους.

Η υποβάθμιση των περιοχών με την έλευσή τους από το εξωτερικό επέφερε φαινόμενα σύγκρουσης, ενώ ο ρατσισμός και τα στερεότυπα κυριαρχούσαν. Μάλιστα, ο μικρός χώρος των διαμερισμάτων πριν την ανάπλαση, δεν επέτρεπε στους κατοίκους της μελετώμενης περιοχής την πολυκοσμία στη διαμονή. Δηλαδή, η έρευνα όπως αναφέρεται στο διάγραμμα 3 παρακάτω, κάθε διαμέρισμα φιλοξενεί 2 με 3 μέλη οικογένειας τουλάχιστον.

Η άνεση, ο βολικός χώρος, η χρονική περίοδος αποτέλεσαν καθοριστικοί παράγοντες για το βιοτικό επίπεδο αλλά και για την τεχνοκρατική εκπαίδευση των παιδιών. Η εξειδίκευση και η στροφή στην ιδιωτική εργασία τους απόδωσαν προσοδοφόρα κέρδη, με αποτέλεσμα να επιζητήσουν χειρωνακτικές εργασίες ή μισθωτή εργασία, ώστε να ξεπεράσουν τις δυσκολίες στην αρχή της προσαρμογής τους στη χώρα. Επίσης, οι ασφυκτικές οικογενειακές σχέσεις οδήγησαν στην αντίληψη του «ρίσκου» ή του φόβου για πανεπιστημιακή κατάρτιση σε Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα.

Αριθμός ατόμων που κατοικούσαν στο διαμέρισμα πριν την ανάπλαση :

Διάγραμμα 3

Στο ερωτηματολόγιο της έρευνας, αναλύθηκαν ποσοτικά οι συνθήκες στέγασης, προ της ανάπλασης της περιοχής του Ταύρου. Με βάση τον πίνακα 7, οι κάτοικοι του Ο.Τ. 1Γ, που έλαβαν μέρος στην έρευνα, απάντησαν για το χώρο της στέγασής τους πριν την ανάπλαση, ώστε να εξαχθεί το συμπέρασμα της άνεσης του διαμερίσματός τους και του βολικού χώρου εγκατάστασή τους, τη χρονική περίοδο της μετανάστευσής τους.

Πίνακας 7

Τετραγωνικά διαμερίσματος	N
40-50 m ²	5
51-80 m ²	5

Άλλωστε, τα προβλήματα υποβάθμισης απασχόλησαν περισσότερο τους ερωτώμενους/ες για την εξέλιξη του συνοικισμού τους και τη διαμονή τους στη χώρα, σε σχέση με την εκπαιδευτική και την επαγγελματική τους πορεία μέσα σε αυτή. Σε αυτά, η οικογενειακή κατάστασή τους υπήρξε καθοριστικός παράγοντας της ζωής

τους αλλά και της εξέλιξης του οικισμού τους, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα 8. Από τις απαντήσεις τους, οι συμμετέχοντες στην προκείμενη έρευνα, δήλωσαν με ακρίβεια, εάν είναι άγαμοι, είτε έγγαμοι, είτε χήροι, είτε διαζευγμένοι. Ειδικότερα, οι περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες ανέφεραν πως είναι έγγαμοι, ενώ το 30,8% ότι είναι άγαμοι.

Πίνακας 8

Οικογενειακή Κατάσταση	N
Άγαμος/-η	8
Έγγαμος/-η	15
Χήρος/-α	2
Διαζευγμένος/-η	1

Παρά τα προβλήματα υποβάθμισης των περιοχών, η σταθερότητα των ενδοοικογενειακών σχέσεων των συμμετεχόντων έδειξαν την ανάγκη τους να εξελιχθούν στον κοινωνικό περίγυρό τους και οικογενειακά αλλά και επαγγελματικά, δηλαδή σε συλλογικό αλλά και ατομικό επίπεδο.

Συνεπώς, από τα ευρήματα της έρευνας είναι φανερό πως η διαδικασία της ανάπλασης άλλαξε τη νοοτροπία των κατοίκων της μελετώμενης περιοχής, οργάνωσε αλλά και εξέλιξε σημαντικά τους οικισμούς τους στην πορεία των χρόνων, από αρχιτεκτονική, πολεοδομική και χωροταξική άποψη. Φυσικά, για τη διαμόρφωση και την ολοκλήρωση του χώρου τους στον οικισμό, σημασία είχε ο έγγαμος βίος τους, η ανάγκη τους για μισθωτή εργασία αλλά και η ανάγκη της άνεσής τους με την βελτίωση των συνθηκών τους. Μετά τη διαδικασία της ανάπλασης, ο χώρος των ερωτώμενων ήταν μεγαλύτερος και οι περισσότεροι κάτοικοι είχαν κιόλας εκμισθώσει τα διαμερίσματά τους.

Καταληκτικά από τα ευρήματα, θεωρείται αναγκαίο να αναλυθούν ποσοτικά οι εσωτερικές και οι εξωτερικές σχέσεις των ανθρώπων, μέσα στο οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο. Σίγουρα, οι κάτοικοι προσπάθησαν να ξεπεράσουν τα βιοποριστικά προβλήματα στη ζωή τους βελτιώνοντας τις συνθήκες ζωής. Με την πάροδο των χρόνων, η κοινωνική κινητικότητα των κατοίκων επέρχεται και από εξωτερικές συγκυρίες, όπως την ανάπλαση αλλά και από εσωτερικές συγκυρίες, όπως είναι η διαπλοκή των σχέσεών τους με τους υπόλοιπους κατοίκους της περιοχής

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Αντιμετώπισα μεγάλη δυσκολία στην απόσπαση πληροφοριών από τον κόσμο της μελετώμενης περιοχής στη συγκεκριμένη έρευνα, ώστε να εξαγάγω τα συμπεράσματά μου για κάθε θεματική ξεχωριστά. Στη συγκεκριμένη έρευνα αναλύθηκαν ποσοτικά τα δημογραφικά στοιχεία των κατοίκων το καθεστώς ενοίκησης τους, οι συνθήκες στέγασής τους, η ζωή στη γειτονιά και η γνώμη τους για αυτή. Οι υπόλοιπες ερωτήσεις της έρευνας αφορούσαν τις φάσεις της ανάπτυξης στο Ο.Τ. 1Γ. Υπήρχαν φορές που πήγαινα και έκανα δύο ερωτηματολόγια. Ήταν πολύ καχύποπτος και απρόσιτος ο κόσμος στο συγκεκριμένο οικοδομικό τετράγωνο. Με κοιτούσαν περίεργα, αλλάζανε δρόμο, γιατί μόνο έξω ήλπιζα να τους πετύχω, καθώς έμπαιναν ή έβγαιναν από τα σπίτια τους.

Οι κάτοικοι του συγκροτήματος πολυκατοικιών στο Ο.Τ. 1Γ δεν απαντούσαν στα κουδούνια. Έτυχε μια μέρα μια κυρία κάτοικος σε ένα από τα διαμερίσματα του συγκεκριμένου Ο.Τ. να με δει και να μου φωνάξει από το μπαλκόνι: «τι θέλετε πάλι; για τα κοινόχρηστα ήρθατε;». Άλλη μια μέρα που ήμουν εκεί για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας, μια άλλη κυρία έτυχε να με ρωτήσει: «Μαζεύετε υπογραφές από την πολυκατοικία; για ποιο λόγο;». Έτσι, εξηγείται και η μεγαλύτερη ποσοστιαία κατανομή των ερωτωμένων κατά άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες.

Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας καλέστηκαν να απαντήσουν σε συγκεκριμένες ερωτήσεις της ποσοτικής έρευνας, όπως για την ηλικία τους, τον τόπο γέννησης και ανατροφής τους, την καταγωγή τους, την οικογενειακή τους κατάσταση, το επίπεδο της εκπαίδευσής τους, την κύρια ασχολία τους, για το επάγγελμά τους στη χώρα ακόμα και για τη θέση, που κατέχουν σε αυτό. Επίσης, παρατήρησα στους συμμετέχοντες ότι ακόμα και αυτοί αποφάσιζαν με αρκετή καχυποψία να απαντήσουν, φαινόταν να απέκρυπταν την αλήθεια, εσκεμμένα, με τις απαντήσεις που έδιναν σε κάποιες από τις ερωτήσεις.

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων υπήρχαν και κάποιοι που ήταν φανερό πως οι ίδιοι μιλούσαν πολλές φορές σαν να είναι το σπίτι τους. Οι κληρονομίες και οι γονικές παροχές συνετέλεσαν στο συναισθηματικό δέσιμο των κατοίκων με το χώρο και τους ανθρώπους αλλά παράλληλα τους καλλιέργησε και έντονο φόβο για

φαινόμενα ρατσισμού ή απειλής των κατοικιών τους, τα οποία θα συνέθλιβαν τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αραβαντινός, Α. (1997). *Πολεοδομικός σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*. εκδ.Συμμετρία, Αθήνα

Argent N. and Walmsley J., 2007, “Rural Youth Migration Trends in Australia: An Overview of Recent Trends and Two Inland Case Studies”, *Geographical Research* 46(2), 139-152

Armstrong F.(2012). Landscapes, spatial justice and learning communities, *International Journal of Inclusive Education*, Τόμ.16(5-6),σ.609-626

Βαρελίδης Γ. Κ., (2003). *Δυνατότητες Αναπλάσεων Οικιστικών Περιοχών στο Μητροπολιτικό Πεδίο της Πρωτεύουσας*, Τεχνικά Χρονικά, Ιούλιος – Αύγουστος 2003

Βαρελίδης Γ. Κ., (2006). *Πολεοδομική διάρθρωση και εξέλιξη της Ελληνικής Πόλης*, Βαρελίδης, Αθήνα 2006

Βαρελίδης, Κ. (2007). *Διαρκής έλεγχος και αστυνομία κατασκευών*.

Βρυχέα Α.,(2003), *ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑ – διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής, θεωρίες και πρακτικές του χώρου*, Αθήνα : εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Γεωργακοπούλου Φ., (2002). *Προσφυγικοί συνοικισμοί στην Αθήνα και στον Πειραιά*, Αθήνα.

Γρυλλής Π.(2009), *Μελέτη της εξέλιξης του προσφυγικού οικισμού της Νέας Φιλαδέλφειας με χρήση μεθόδων Γεωπληροφορικής*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Μεταπτυχιακή Εργασία, Αθήνα

Held D. & McGrew, A. (2004). *Παγκοσμιοποίηση – αντιπαγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Πολύτροπον

Hobsbawm E.(2008).*Παγκοσμιοποίηση,δημοκρατία και τρομοκρατία*.Αθήνα: Θεμέλιο

Hoggart K., Paniagua A., 2001 “*The restructuring of rural Spain?*”, *Journal of Rural Studies* 17, pp63 – 80

Καραβιά Ε., (2006). *Αστικές Αναπλάσεις Υποβαθμισμένων Περιοχών*, Πτυχιακή Εργασία Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Αθήνα.

Λεοντίδου Λ., (2013), *Πόλεις της Σιωπής*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2013

Καυκούλα Κ., (2007), *Η περιπέτεια των κηπουπόλεων*, Κοινωνική και περιβαλλοντική μεταρρύθμιση στην Ευρώπη και την Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα, εκδόσεις : University studio press

Λουκόπουλος Δ., Πολύζος Γ., Πυρπώτης Γ., & Τούντα Φ., (1990). *Δυνατότητες και Προοπτικές των Προγραμμάτων Ανάπλασης: Προτάσεις για ένα νέο οργανωτικό σχήμα*, ΕΜΠ: Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Τομέας Πόλη και Κοινωνικές Πρακτικές, Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης.

Μαγγιώρος Π. και Αναγνωστόπουλος Δ. (2017) *Εξέλιξη Προσφυγικού Συνοικισμού Ταύρου*, Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πειραιά, Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Πτυχιακή Εργασία

Μάρκου Γ.(2010).*Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Αυτοέκδοση

McCarthy J., 2008 “*Rural geography: globalizing the countryside*”, Progress in Human Geography 32(1) pp. 129–137

Μιχελή Λ., (1992). *Προσφύγων βίος και πολιτισμός: από τις πόλεις της ελάσσονος Ασίας στα τοπία της παράγκας και του πισσόχαρτου*, Εκδόσεις: Γαλάτεια, Αθήνα.

Μουστάκης Ν. (1997) *Νέα Ερυθραία*, Βίβλος Γενnéσεως, γ' έκδοση, Αθήνα

Νικολαΐδου Σ., (1991). *Η ανάπλαση ως μέσο άσκησης στεγαστικής πολιτικής στην Ελλάδα: κοινωνιολογική διερεύνηση των αποτελεσμάτων ορισμένων περιπτώσεων ανάπλασης*, Εκδόσεις: ΕΚΚΕ, Αθήνα.

Νικολαΐδου Σ., (1993). *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Εκδόσεις: Παπαζήση, Αθήνα.

Οικονόμου Δ., (1987). *Η στεγαστική πολιτική στην Ελλάδα: Βασικές ερμηνευτικές υποθέσεις, πιστοδότηση της στέγης και πολιτική ενοικίων, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, No 64, ΕΚΚΕ, Αθήνα.

Παπαδοπούλου Ε., & Σαρηγιάννης Γ., (2006). *Συνοπτική Έκθεση για τις Προσφυγικές Περιοχές του Λεκανοπεδίου Αθηνών*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.

Palisi B., Canning C., 1983 “*Urbanism and social Psychological Well-being: A cross-cultural test of three theories*”, *The sociological Quarterly* 24: 527-543

Σάσεν Σ. (2001) *Χωρίς έλεγχο: Η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση, η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα

Σιάννα Β. Κ.(2013) *Πολιτική γης για την κοινωνική κατοικία στην Ελλάδα*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, διπλωματική εργασία, Αθήνα

Stockdale A., 2006 “*Migration: Pre-requisite for rural economic regeneration?*”, *Journal of Rural Studies* 22, 354–366

Stockdale A, 2002 “*Out-migration from rural Scotland : The importance of family and social networks. Sociologia ruralis*, Vol 42, No1

Σούτου Δ., (1983). *Δήμος Ταύρου: Σελίδες από την ιστορία του*, Εκδόσεις: Λόγος και Αντίλογος, Τάυρος – Αθήνα.

Στεφάνου Ι., Χατζοπούλου Α., & Νικολαΐδου Σ., (1995). *Αστική Ανάπλαση – Πολεοδομία, Δίκαιο, Κοινωνιολογία*, ΤΕΕ, Αθήνα.

Τζανακάρης Β., (2009). *Στο όνομα της Προσφυγιάς*, Εκδόσεις: Μεταίχμιο, Αθήνα.

Τουλούπη Φ. & Μαρούγκα Α. (2010), *Προσφυγικοί Οικισμοί στον ευρύτερο χώρο της Αττικής γης*, ΤΕΙ Πειραιά, Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, Τμήμα Πολιτικών, Δομικών Έργων, Πτυχιακή Εργασία

Ψυχράμης Ι., (2011). *Αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και Ε.Ε.: τάσεις και προοπτικές*, Εκδόσεις: Τ.Ε.Ε., Αθήνα.

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

<http://www.tavros.gr/>

<http://www.moschatotavros.gr>

<https://www.dimosmoschatou-tavrou.gr/>

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_ell_1_22/04/2007_224131

<http://www.nchr.gr>

<http://www.culture2000.tce.gr/>

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (2012), *Ένταξη των μεταναστών: Αντιλήψεις, Πολιτικές, Πρακτικές*, Αθήνα

https://www.ekke.gr/open_books/EntaxiMetanaston.pdf

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, *Προσφυγικοί Συνοικισμοί στην Αθήνα και στον Πειραιά*.

<http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=5944>